

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2011/3 szám

Villám

József Attila: Nem én kiáltok

Nem én kiáltok, a föld dübörög,
Vigyázz, vigyázz, mert megőrült a sátán,
Lapulj a források tiszta fenekére,
Simulj az üveglapba,
Rejtőzz a gyémántok fénye mögé,
Kövek alatt a bogarak közé,
Ó, rejtsd el magad a frissen sült kenyérben,
Te szegény, szegény.
Friss záporokkal szivárogy a földbe –
Hiába fűrésztöd önmagadban,
Csak másban moshatod meg arcodat.
Légy egy fűszálon a pici él
S nagyobb leszel a világ tengelyénél.
Ó, gépek, madarak, lombok, csillagok!
Meddő anyánk gyerekért könyörög.
Barátom, drága, szerelmes barátom,
Akár borzalmas, akár nagyszerű,
Nem én kiáltok, a föld dübörög.

1924

Emlékezet

Petőfi március tizenötödikéje

Petőfi sorai a Nemzeti dal első nyomtatott példányán

[1848. március 15.]

Az 1848-diki március 15-kén kivívott sajtószabadság után legeslegelőször nyomtatott példány, s így a magyar szabadság első lélekzete.

Petőfi Sándor

PETŐFI SORAI A NEMZETI DAL EGYIK KÉZIRATÁN

[A vers címe után csillag következett, s alatta az alábbi megjegyzés, melyet azonban Petőfi áthúzott a kéziratban:]

[1848. március 15. után]

E költemény buzdította március 15-kén a pesti ifjúságot. Elszavaltam először az ifjak kávéházában, azután az orvosi egyetemen, azután a szeminárium terén (most már 15-dik március tere), végre a nyomda előtt, melyet erőszakosan elfoglaltunk, a hatvani utcában (most szabad sajtó utca). A szabaddá lett sajtó alól ez a költemény került ki legelőször.

Petőfi levele Arany Jánoshoz

Pest, március 21. 1848.

Öcsém Jankó!

Megvallom, nagyon kár volt azzal fárasztanod magad, hogy más ember levelét lemásold, s azt nekem elküldd. Ha azt gondolod, hogy én a pletykákban gyönyörködöm, titánilag csalatkozol. Azért semel pro semper, hagyjuk el a pletykákat. Kivált ily időkben! forradalomban! Forradalom van, barátom, s így képzelheted, mennyire vagyok elememben!... Sokan el akarják mozgalmainktól e nevet disputálni, és miért? mert vér nem folyt. Ez csak dicsősége a dolognak, de a dolgot nem változtatja meg. Én forradalomnak tartok minden erőszakos átalakulást; márpedig mi erőszakkal vívtuk ki a sajtószabadságot és Stancsics kibocsáttatását. Hogy ellenszegülés nem történt, ez csak azt mutatja, hogy az ellen vagy teljesen átlátta tehetetlen gyöngeségét, vagy gyáva volt megtámadni bennünket. Hah, ha láttad volna, midőn a comité du salut publicból a deputáció megjelent ezrek és ezrek kíséretében követeléseivel, milyen halvány volt s mint reszketett a nagyméltóságú helytartó tanács!...

De én most nem érek rá hosszan írni, csak azt adom tudtadra, hogy »Coriolan«-omat már nyomják, s ott az első cím ez: "Shakspeare összes színművei, fordítják Arany, Petőfi és Vörösmarty", hát ehhez tartsd magad. Készítsd el vagy »János király«-t vagy a »Windsori víg nők«-et, hogy annak idejében, ha szükség lesz rá, elküldhesd. A mutatóványt mért nem küldted »János király«-ból? s általában mért nem írsz, he? - A később fordítandó művekről majd később beszéljünk. Tisztelünk csókolunk benneteket. Isten óvjon, kedves barátom, ott a kemence mögött. Írj minél előbb!

Igaz barátod:
Petőfi Sándor

A levél szélén: Az ide mellékelt verset [a *Nemzeti dal*] nyomta ki legelőször a magyar szabad sajtó. Tedd el emlékül e példányt belőle.

[Címzés:] Arany Jánosnak, Szarvas, Orosháza, Szalontán, Bihar megyében.

LAPOK PETŐFI SÁNDOR NAPLÓJÁBÓL

– részlet –

Pest, március 17. 1848.

Évek óta csaknem kirekesztőlegesen olvasmányom, reggeli és esteli imádságom, mindennapi kenyerem a

francia forradalmak története, a világnak ez új evangélioma, melyben az emberiség második megváltója, a szabadság hirdeti igéit. Minden szavát, minden betűjét szívembe véstem, és ott benn a holt betűk meglevedtek, és az élethez-jutottaknak szűk lett a hely, és tomboltak és őrzöngtek bennem!

A tűzokádó hegy közepébe kellene tollamat mártanom, hogy napjaimat, napjaim gyötrelmeit leírhasam!

Így vártam a jövendőt, vártam azt a pillanatot, melyben szabadsági eszmém és érzelmeim, szívemnek ezen elkárhozott lelkei elhagyhatják a börtönt, kinszenvedésök helyét... vártam e pillanatot; nemcsak reméltem, de bizton hittem, hogy el fog jöni. Tanubizonyosságaim erre a költemények, melyeket több mint egy év óta írtam. Nem okoskodás után, de azon prófétai ihletből – vagy ha úgy tetszik, nevezzük állati ösztönnek – mely a költőben van, világosan láttam, hogy Európa naponként közeledik egy nagyszerű, erőszakos megrázkódáshoz. Ezt többször leírtam, még többeknek elmondtam. Senki sem hitte jövendölésemet, sokan kinevettek érte, átalgában ábrándos golyónak neveztek, de azért folyvást élt bennem ama hit, s úgy voltam, mint az állatok a földindulás vagy napfogyatkozás előtt.

Politikai életünket távolról néztem, vagy rá sem néztem, amiért részint egyoldalúsággal, részint bűnös egykedvűséggel vádoltak. A rövidlátók! Én tudtam azt, amit ők nem tudtak, és azért szánakoztam a napi politika kurjongató hőseire, s mosolyogtam a fontosságot, melyet magoknak tulajdonítottak; tudtam, hogy az ő fényes tetteik és fényes beszédek nem egyéb, mint homokra rajzolt kép, melyet a bekövetkezendő viharok első lehellete elsöpör; tudtam, hogy ők nem azon nagy színészek, kik a világ színpadán az újjászületés óriási drámáját eljátsszák, hanem csak a dekorátorok és statiszták, kik a függönyöket aggatják, s a színpadra székeket és asztalokat hordanak.

Magamba zárkoztam, mint elzárkozik tornyába a csillagász, s a földről az égre vettem szemeimet, a jelenből a jövőbe. Egyszerre leszakadt az ég a földre, jelenné lett a jövendő... a forradalom kitört Olaszországban!

Amint nézték a jövendőmondók a gyermek Jézust a jászolban, oly lelkesedéssel és áhitattal néztem én ezen új meteort, ezen délifényt, mely születésekor is nagyobbszerű volt minden éjszaki fénynél, s melyről meg volt írva lelkemben, hogy be fogja utazni a világot.

És úgy lőn. Olaszországban tölté gyermekségét, vándorolt fölfelé, egyszerre Párizsban termett, mint férfi, s onnan kikergette Lajos Fülöpöt, miként Krisztus az adóvevőket Jeruzsálem templomából.

Oh mikor én meghallottam, hogy Lajos Fülöpöt elűzték s Franciaország respublika!...

Egy Pesttől távolosó megyében utaztam, s ott egy fogadóban lepte... rohanta meg e hír szívemet, fejemet, lelkemet, idegeimet.

– Vive la république! – kiálték föl, aztán némán, merően álltam, de égve, mint egy lángoszlop.

Amint eszméletemet visszanyertem, egy aggodalom kezdett bántani – a jelszó ki van kiáltva, gondolám, ki tudja, mi nem történt vagy történik, míg én hazaérek! nélkülem kezdődjek a forradalom? hah!

Nyakra-főre siettem a fővárosba... reszketve, lélekzet nélkül értem haza...

Általános volt a lelkesedés, de még semmi nem történt...

Nagyot lélekzettem, mint a bűvár, midőn a víz alól fölmerül.

A forradalom lángja becsapott Németországba, egyre tovább harapózott, végre Bécset is fölgyújtotta, Bécset!... és mi folyvást lelkesedtünk ugyan, de nem mozdultunk. Az országgyűlés igen szépeket beszélt, de a beszéd bármilyen szép, csak beszéd és nem tett. Pesten március 14-én az ellenzéki kör gyűlést tartott, mely ősi szokás szerint eredménytelenül oszlott szét. E gyűlésben indítványoztatott, hogy a tizenkét pont petícióképen fölnyujtassék a királynak, mégpedig rögtön, de az akkor virágzott táblabirói szellem Pontiusától Pilátushoz akarta vinni a dolgot, úgy hogy valamikor a huszadik században lett volna vége. Egyébiránt jó, hogy így történt... micsoda nyomorúság kérni akarni, midőn az idő arra int, hogy követelni kell, nem papirossal lépni a trón elé, hanem karddal!... a fejedelmek úgysem adnak soha semmit, azoktól, amit akarunk, el kell venni.

Én nem voltam jelen az ellenzéki kör gyűlésén. Akkor este Jókai mondta el eredményét vagyis eredménytelenségét nagy keserűséggel és teljes levertséggel. Hallatára magam is elkeseredtem, de el

nem csüggedtem.

Az éj nagy részét ébren töltöttem feleségemmel együtt, bátor, lelkesítő, imádott kis feleségemmel, ki mindig buzdítólag áll gondolataim, terveim előtt, mint a hadsereg előtt a magasra emelt zászló. Azon tanácskoztunk, mit kell tenni? mert az határozottan állt előttünk, hogy tenni kell és mingyárt holnap... hátha holnapután már késő lesz!

Logikailag a forradalom legelső lépése és egyszermind fő kötelessége szabaddá tenni a sajtót... azt fogjuk tenni! a többit istenre bízom és azokra, kik rendelve vannak, hogy a kezdeteket folytassák; én csak arra vagyok hivatva, hogy az első lökést tegyem. Holnap ki kell vinnünk a sajtószabadságot! és ha leölvöldöznek? isten neki; ki várhat ennél szebb halált?

E gondolatokkal aludtam el. Korán reggel az ifjak kávéházába siettem. Az uton Vasvári Pállal találkoztam, mondtam neki, hogy menjen Jókaihoz, s ott várjanak meg együtt engemet. A kávéházban még csak néhány fiatalember volt, kik nagy búsán politizáltak. Bulyovszky Gyulát, ki közöttük volt, meghítam Jókaihoz, a többieknek meghagytam, hogy az érkezőket tartsák itt, míg vissza nem jövünk.

Hazamenvén, előadtam szándékomat a sajtó rögtöni fölszabadításáról. Társaim beleegyeztek. Bulyovszky és Jókai proklamációt szerkesztettek. Vasvári és én föl s alá jártunk a szobában. Vasvári az én botommal hadonászott, nem tudva, hogy szurony van benne; egyszerre kiröpült a szurony egyenesen Bécs felé, anélkül, hogy valamelyikünket megsértett volna.

– Jó jel! – kiáltánk föl egyhangulag.

Amint a proklamáció elkészült, s indulófélben voltunk, azt kérdem, micsoda nap van ma?

– Szerda – felelt egyik.

– Szerencsés nap – mondám –, szerdán házasodtam meg!

Lelkesedéssel és a sors iránti bizalommal mentünk vissza a kávéházba, mely már tele volt ifjakkal. Jókai a proklamációt olvasta föl, én nemzeti dalomat szavaltam el; mindkettő riadó tetszéssel fogadtatott.

(A nemzeti dalt két nappal előbb, március 13-kán írtam, azon lakomára, melyet az ifjúság március 19-kén akart adni, mely azonban az eddigi események következtében szükségtelenné válván, elmarad. Míg én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőket varrt magának.)

A kávéházban azt határoztuk, hogy sorra járjuk az egyetemi ifjúságot, s majd teljes erővel kezdjük meg a nagy munkát. Először az orvosokhoz mentünk. Szakadt az eső, amint az utcára léptünk, s ez egész késő estig tartott, de a lelkesedés olyan, mint a görögtűz: a víz nem olthatja el.

Az orvosi egyetem udvarában ismét fölolvasta Jókai a proklamációt, és én elmondtam a nemzeti dalt. Innen a mérnökökhöz, ezektől a szemináriumba a jogászokhoz vonult a számban és lelkesedésben egyaránt percenként növekedő sereg. A szeminárium csarnokában elénk állott egy professzor, és ezt mondta nagy pátosszal:

– Urak, a törvény nevében...

Többi szavait elnyelte a sokaság mennydörgő kiáltása, s a tisztelt tanár többé nem juthatván szóhoz, szépen elkotródott. A jogászok rohantak ki az utcára, hogy velünk egyesüljenek. Közülök Vidács emelt szót, elmondta, hogy professzoraik a tartandó lakomabani részvevést eltiltották kicsapási büntetés mellett. Kacaj és bosszankodó kifakadások a hallgatóságban. De a lakoma már csak mellékes dolog volt. Jókai ismét fölolvasta a proklamációt s a tizenkét pontot, s én velem elszavaltatták a nemzeti dalt. Mindkettőt fanatikus lelkesedéssel fogadták, s a refrénben előjövő "esküszünk"-öt mindannyiszor visszaharsogta az egész sereg, mely a téren állt.

– Most menjünk egy cenzorhoz, és vele irassuk alá a proklamációt és a nemzeti dalt! - kiáltott valaki.

– Cenzorhoz nem megyünk – feleltem –; nem ismerünk többé semmi cenzort, el egyenesen a nyomdába!

Mindnyájan beleegyeztek és követtek.

Landerer nyomdája legközelebb volt hozzánk, oda mentünk. Jókait, Vasvárit, Vidácsot és engem neveztek kiküldötteknek, hogy a sajtót lefoglaljuk. Mi megtettük azt a nép nevében, s a tizenkét pontot és a nemzeti dalt rögtön nyomni kezdték. Ez alatt kinn lelkesítő beszédeket tartottak Egresi Gábor, Degré, Vasvári, Jókai stb. Dél felé elkészültek a nyomtatványok s ezrenként osztattak szét a nép között, mely azokat részeg örömmel kapkodta. Délután három órára gyűlést hirdettünk a muzeum terére s a sokaság eloszlott.

A szakadó eső dacára mintegy 10.000 ember gyűlt a muzeum elé, honnan a közhatározat szerint a városházához mentünk, hogy a tizenkét pontot magokénak vallják a polgárok is és velünk egyesüljenek. A tanácssterem megnyílt, s megtelt a néppel, először. Rövid tanácskozás után a polgárság nevében aláírta a polgármester a tizenkét pontot, s az alant álló sokaságnak az ablakból lemutatta. Óriási kitörése a lelkesedésnek!... Egyszerre az a hír szárnyal, hogy katonaság jön... körülnéztem, hogy az arcokat vizsgáljam, egyetlen egy ijedt arcot sem láttam... minden ajkon e kiáltás: fegyvert! fegyvert!

Ezen, különben alaptalan hír, oly fölindulást okozott, hogy Nyári Pál és Klauzál tovább beszéltek egy óránál, anélkül, hogy beszédeikből egy-egy töredék mondatnál többet hallottunk volna.

– Budára, Budára!... a helytartó tanácshoz!... nyitassuk meg Stancsics börtönét!... Budára!...

Ezek voltak a nép leginkább és legtöbbször hallható kiáltásai. Végre választmány neveztetett ki, Budára menendő s a helytartó tanácsot fölszólítandó, hogy a cenzúrát rögtön eltörölje, Stancsicsot szabadon bocsássa, s a katonaságnak rendeletet adjon, miszerint ügyeinkbe semmi szín alatt be ne avatkozzék. A választmány tagjai: Egresi Sámuel, Gyurkovics Máté, Irányi Dániel, Irinyi József, Kacs Kovics Lajos, Klauzál Gábor, Molnár György, Nyári Pál, Petófi Sándor, Rottenbiller Leopold, Staffenberger István, Tót Gáspár, Vasvári Pál.

A választmány legalább huszezer ember kíséretében fölment Budára a helytartó tanácshoz, és előadta kívánatait. A nagyméltóságú helytartó tanács sápadt vala és reszketni méltóztatott, s öt percnyi tanácskozás után mindenbe beleegyezett. A katonaságnak kiadatott a tétlenség iránt a rendelet, a cenzúra eltöröltetett. Stancsics börtönajtaja megnyílt. A rab irót diadallal hozta át a töméntelen sokaság Pestre.

Ez volt március 15-ke. Eredményei olyanok, melyek e napot örökre nevezetessé teszik a magyar történetben. Események folytatásának ez közönséges volna, kétségkívül, de tekintve annak, ami volt, kezdetnek, nagyszerű, dicső. Nehezebb a gyermeknek az első lépést megtennie, mint mérföldeket gyalogolni a meglett embernek.

Ballai László: A nem létezett forradalom

A forradalom nem a középszerű embereknek való. Igaz ugyan, hogy a végén a forradalmi változások hasznát majd ők fölözik le – koncessziók, iparúzési szabadság, választójog – formájában. A barikádtól jobb, ha eleve óvakodnak, mert ha ők is odamerészkednek – a halál arcától megriadva – futtukban szétzilálják a bátran küzdők sorait is, mint az az 1848. októberi bécsi forradalomban történt. Amikor azután a harcok elcsitulával berendezik a társadalmat a boldogulásukhoz szükséges jogokkal és előnyökkel, akkor kellő komolysággal felteszik a kérdést, hogy tulajdonképpen mi szükség is van a forradalomra. A jövőre nézve pedig már teljesen fölöslegesnek tartják mindazok megmozdulásait, akik nem élveznek az övéikhez hasonló kiváltságokat, mondván, az ő engedékenységük és jóindulatuk előbb-utóbb minden társadalmi réteg felemelkedését lehetővé teszi. Ortega y Gasset például egyenesen érthetetlennek tartja, hogy a „tömegek”, ahelyett hogy megelégednének korábbi helyzetükkel – vagyis

apáik-anyáik nyomorával –, majd többet és többet akarnak, végül még a politikai események irányításából is részt kérnek. Ő már a történelem legátkosabb jelenségének tartja a forradalmat. Annak elkerülhetőségére pedig példaként Angliát hozza fel, ahol is a társadalmi konszenzus örökvényűsége a király személyében manifesztálódik. Arra, hogy – mielőtt e leányálomszerű állapot bekövetkezett volna – Angliában is lezajlott egy véres, polgárháborúba és terrorba torkolló forradalom, nem vesztegeti idejét a nagy filozófus.

A középszerű ember tehát par excellence óvakodik a forradalomtól, amelyben csupán a terror és a felfordulás eszközét látja. Passzívan elhatárolódhat tőle, vagy aktív támogatójává válhat az ellenforradalmi rezsimnek, amely jellemzően szintén a terror eszközével „reagál”. Mivel sem a forradalom, sem a reakció nem garantálja a – már korábban megszerzett – tulajdon és jog biztonságát, továbbá a középszerűség a legmakacsabb dolog a világon, kialakult egy harmadikfajta megközelítés.

2010. október 29-én Csernok Attila adott interjút az ATV-ben. A középszerűség legújabb korifeusa a következőkkel zárta az 1848-49-es forradalom és szabadságharcra kapcsolatos gondolatait:

1. Kossuthtal szemben Széchenyi mellett teszi le a garast.
2. Azért nem szereti Kossuthot, amiért Horthyt sem, nevezetesen, hogy szembeszállt az oroszokkal. 1848 májusában az oroszok ugyanis 100 ezres hadsereget vontak össze a Galíciai határon, és 40 ezer katonát irányítottak Lengyelországba, akiket nem sétafikálni, hanem bevetésre küldtek. A hír megjelent a frankfurti lapban, ezt követően óriási baklövés volt a Habsburgok trónfosztása.
3. Magyarországon 1848-ban valójában nem is volt forradalom. A parlament Pozsonyban ülésezett, a császár Bécsben volt, a pesti lézengő jogászokat pedig éppen elsöpörni készült a népfelkelés.

Tehát – hogy a végéről kezdjük a veretes gondolatok visszafejtését – azért nem érdemes a forradalommal egyet- vagy egyet nem érteni, mert a forradalom nem is létezik! Ha Ortega y Gasset, a középszerűség filozófusa még élne, és volna szerencséje megismerkedni ezzel az eszmével, sírva tépné a haját, hogy nem ő találta ki. Mert tulajdonképpen a társadalomfilozófia bizonyos magaslatán – amelyre már nem jut el a tömegek izzadságszaga – ez a gondolat meg is állhatná a helyét. Az európai elit – évezredek gyakorlatának megfelelően – amúgy is lefolytatja harcát maga-magával a haladás, egyszersmind az érdekek egyensúlyának fenntartása céljából, tehát mindazoknak a küzdelme céltalan, akik – lett légyen számuk bármekkora – nem érik fel ésszel az önkiválasztás e nemes harcát. Ha pedig céltalan, úgy eredménytelenségre kárhoztatott; ha pedig eredménytelen, végső soron nem is létezhet, mint az az ontológiai tétel, amely logikailag megcáfolható.

A téma szinte kínálja magát, hogy – persze 100 %-os Európai Unió támogatásból – rendezzenek belőle egy konferenciát sok-sok tudós résztvevővel, akik nem csekély szakértői díjuk és teljes költségterítés ellenében hajlandóak fél hetet ülésezni egy ötcillagos fürdőszállóban, majd részt venni a kapcsolódó „study tour”-nak nevezett luxuskörutazáson. Igen, az eszmék minden rajtuk való kérdést megérnek. Csak hogyha valaki azokat a konkrét történésekkel hozza összefüggésbe, jelesül az 1848-49-es magyar eseményekkel, akkor már nem hagyhatja figyelmen kívül azt a körülményt, hogy ennek a „valaminek” 43 ezer magyar honvéd, 38 ezer osztrák és 28 ezer orosz katona esett áldozatul. Az ő vérük az igazság tisztázásáért és nem zagyva szobafilozófiák után kiált!

De Csernok még csak nem is filozofál. Középszerű közönsége előtt hatalmasnak vélt ismereteinek birtokában egyszer s mindenkorra megoldja 1848-49 problematikáját. Persze nem történészként, hanem mint látnok. És kockázat nélkül vizionálhat, hisz nem él már Petőfi, hogy elküldje hozzá párbajsegédeit. A derék Jókaira és Bajzára is csak emlékezhet a hálás utókor. Csakhogy a profétáknak nem a múlt szemfátyolát kell felrántaniuk. De ha már ezt teszik, nem árt, ha kellőképpen ismerik is a kort, amely felett ítéletet hirdetnek. Ha viszont nem, óvakodniuk kellene a történelmi vízióik tényként való beállításától.

Ami a Kossuth kontra Széchenyi játszmát illeti, arra most – csaknem 170 év múltán – kár fogadni. Ennyi idő távolából viszont már tisztán lehet látni, hogy nemzetünk története egyszersmind szörnyű meghasonlások egymásutánja is, amelyek nem utolsó sorban a középszerű gondolkodás miatt következtek be. Micsoda ostobaság, hogy döntenet kell Széchenyi és Kossuth között! Hát indulnak ők a következő választáson? Hát a fekete és a fehér között nem szivárványosodik ki a teljes színskála? Miért ne találhatnánk értéket mindkét politikus pályájában és eszméiben, amelyek a haza épülését célozták? Miért csak azt lehet kérdezni, hogy Széchenyi vagy Kossuth? Letörök a nyelve annak, aki azt mondja,

hogyan Széchenyi és Kossuth?

E szerencsétlen bevezető után egy hatalmas ívűnek tetsző megállapítás-konglomerátum következik, amely egyenesen a magyar sors száz évét öleli fel. Felütése egy érzelmi kijelentés, nevezetesen, hogy Cs. nem szereti Kossuthot. De miért kellene szeretnie vagy nem szeretnie? Az ember szereti a Mikulást, a nagyfröccsöt vagy a pecázást. Ha fejlett politikai ítélőképességgel rendelkezik, aszerint szavaz, hogy melyik politikus vagy párt szolgálja jobban az ország érdekeit. A közepszerű ember saját – remélt – anyagi érdekeinek megfelelően voksol. Csupán a racionális ítéletalkotásra képtelen személyek választanak érzelmi indítatásból (mellesleg a modern demokráciában arányuk minimum 30 %, és ők döntenek el a választásokat, hiszen az ő indulataik befolyását célozzák a kampányok). Vigyázni kell tehát a megfogalmazásokkal.

A gondolatmenet úgy folytatódik, hogy a múlt béljosa azért nem szereti Kossuthot, amiért Horthyt sem, hogy tudniillik szembeszállt az oroszokkal. Hogyan? Horthyt csak azért nem kell „szeretni”, mert szembeszállt az oroszokkal. Tehát Horthyt Cattaro, Orgovány, a Somogyi-Bacsó gyilkosság, a kétéves fehérterror, a szélsőjobb oldali rezsim, a numerus clausus, a feudalizmus konzerválása, végül a nyílt fasizmus és a magyarországi holokauszt miatt nem kell nem szeretni. És hogy lehet egyazon szégyenpadba ültetni a két kormányzót? Hiszen Kossuth – minden hibája és következetlensége dacára – a Habsburg-reakcióval és a feudalizmussal való leszámolást, a magyar függetlenséget, a polgári értékeket és a nemzetiségekkel való megbékélést, egyszóval a haladást képviseli. Horthy ellenben – ha voltak is a róla elnevezett korban példamutató jelenségek – a jobb oldali keresztény konzervációt, az antiszemitizmust, a sovinizmust, egyszóval a haladás-ellenességet szimbolizálja. Kossuth pozitív szerepe megkérdőjelezhetetlen a magyar történelemben; neve hallatán minden magyar szívét melegség önti el. Horthy ellenben negatív figura a múlt panoptikumában; említése ma is megosztja a közvéleményt. E két személy történelmi szerepének összemossa éppen hogy nem tisztázza, hanem még érthetlenebbé teszi a magyar sorstragédiát – és a tudományosság látszatát önmagáról lepattintva a legnagyobb kontárság.

Nos tehát Kossuthnak azért kellene kukoricán térdepelnie (Horthy mellett) a sarokban, mert „szembeszállt az oroszokkal, akik 1848 májusában 100 ezres hadsereget vontak össze a Galíciai határon, és 40 ezer katonát irányítottak Lengyelországba, akiket nem sétafikálni, hanem bevetésre küldtek. A hír megjelent a frankfurti lapban, ezt követően óriási baklövés volt a Habsburgok trónfosztása.”

– Milyen igaz! De jól megmondta! Erre én nem is gondoltam – vélheti az igazságéhes tévénéző. A jobb oldali keresztény konzerváció politikusának szövegírója pedig a stáb elé bocsáthatja e gondolmányt, hogy vajon beletegye-e valamelyik propagandabeszédbe, több szavazatot hoz-e, mint amennyit elvisz? Aki már olvasott valamit az 1848-49-es forradalom és szabadságharc szakirodalmából, az összevonja a szemöldökét, és emlékeit felfrissítendő leemel a polcáról egy-két kötetet, hogy azokban fellelje az orosz beavatkozás és Kossuth politikájának összefüggéseit.

Mindenek előtt az „oroszok” helyett érdemes név szerint említeni I. Miklós cárt, aki 1848. március 5-én vette hírért a februári forradalomnak, és azonnal mozgósítást rendelt el. IV. Frigyes-Vilmos porosz királynak azt ajánlotta, hogy vonja össze csapatait a Rajna-tartományban, ahol három hónap múlva 350 000 orosz katona is ott lesz. Amikor azonban március 13-án a bécsi forradalom elkergette Metternichet, a Szent Szövetség kovácsát, és megrendült a porosz király helyzete is, a cár meghökkent. Meggátolandó, hogy a forradalom átterjedjen birodalmára (amelynek Lengyelország keleti fele is része volt), március 26-án kiáltványt bocsátott ki, amelyben a kormányok engedékenységét okolta a történelemért, és megígérte, hogy a „fékevesztett erőnek” az ő országának határán meg kell torpannia, és hogy ellenségeivel kész felvenni a harcot, bárhol jelenjenek is meg. Diplomatai ezt követően nem győzték magyarázni Európa-szerte, hogy ez nem háborús fenyegetés, hogy Oroszország nem akar beavatkozni sem Franciaország, sem Németország ügyeibe...

Április 14-én – azt követően, hogy Poznańban szabadságharc tört ki Lengyelország visszaállításáért – I. Miklós utasította Paszkievics herceget, Lengyelország kormányzóját, hogy a porosz határon vonja össze a csapatait. Beavatkozásra azonban nem került sor, mert a porosz udvar leverte a nemzeti felkelést. Májusban azonban a cár háborúval fenyegette meg Poroszországot, ha nem hagy fel a Schleswig-Holstein megszerzésére irányuló törekvéseivel. Júliusban kikényszerítette a porosz visszavonulást, nyugati határait ekképp biztonságban tudva, csapatai bevonulhattak a dunai fejedelemségekbe – amelyek egyébként 1829 óta az ő „védnöksége” alatt álltak. Az akció legfeljebb a másik „védnököt”, Angliát nyugtalaníthatta. Szeptemberben a cár ugyan megsuhogtatta öklét az osztrák Pillersdorf-kománnyal, és azt üzenté, hogyha nem tudnak megbirkózni a krakkói köztársasági és demokratikus

mozgalmakkal, maga lesz kénytelen fellépni azokkal szemben. Követi azonban csak novemberben, Schwarzenberg miniszterelnökké történt kinevezésekor léptek szorosabb kapcsolatba az osztrák hatóságokkal.

I. Miklós helyeselte V. Ferdinánd lemondását, Ferenc József megkoronázását, a bécsi forradalom eltiprását, Windischgrätz bevonulását Pestre, és biztos volt abban, hogy Ausztria úrrá lesz a magyar forradalmon is. Mindenekelőtt utasította határ menti hadtestparancsnokait, hogy szükség esetén – osztrák kérésre – nyújtsanak fegyveres segítséget a császári erőknek. Így kerültek Lüders katonái a téli hadjárat során Erdélybe. De talán még Metternich bukásánál is jobban meglepte I. Miklóst a hír, hogy 1849. március 19-én Bem hadjáratának köszönhetően „egész Erdély a lázadó lengyelek kezére” került. A cár mégsem volt hajlandó formális felkérés nélkül segítséget nyújtani a Habsburg birodalomnak, mert világossá vált számára, hogy Schwarzenberg presztízs-okokból szeretné kiereszokolni az általa önként felajánlott katonai segítséget. Amikor azonban 1849. április elején az osztrák miniszterelnök hivatalosan 30 000 főnyi segélycsapatért folyamodott felsőes személyéhez, I. Miklós már úgy gondolta, hogy neki egész Ausztria megmentőjének a szerepét kell eljátszania, és olyan erős hadsereggel fogja átlépni a magyar határt, amely – teljes hadműveleti önállósággal – egymagában képes legyőzni a lázadókat. A dicsőséges tavaszi hadjáratot követő bécsi pánikhangulatban végül maga Ferenc József kérte fel május 1-jei levelében e „dicső” birodalom-megmentő szerepre. Ezt követően persze a cárnak még negyven napra – meg egy-két diplomáciai intézkedésre, például a Francia Köztársaság elismerésére – volt szüksége, hogy megköthesse Varsóban a Magyarország legázolásáról szóló „formális” katonai egyezményt. Ennek pecsétje az a csók volt, amelyet a kis Ferenc József I. Miklós kezére lehelt.

És Kossuth? Neki elviekben – a Honvédelmi Bizottmány vezetőjeként – először 1848 szeptemberében adatott meg, hogy szembesüljön a cári intervenció lehetőségével. Gyakorlatilag azonban – mint láttuk – akkor ez a veszély nem volt valóságos. Az a kijelentés, hogy Kossuth szembeszállt az oroszokkal (mint Horthy), teljességgel hamis, hiszen nem a magyar csapatok interveniáltak Oroszországban, legfeljebb a már magyar területre benyomult agresszorokkal bocsátkoztak jogos önvédelmi harcban. Kossuthot amiatt érheti kritika, hogy kormányzata nem rendelkezett kellő diplomáciai szervezettel, ennél fogva híján volt a külső információknak. Ezzel azonban szembeállítható, hogy Magyarországot Ausztria blokád alá helyezte, egyszersmind Európa – legfőképp Anglia és Franciaország – is ellökte magát, hiszen csak a Szárd-Piemonti Királyság létesített hazánkkal diplomáciai kapcsolatot, és szövetségi szerződést csupán a Velencei Köztársasággal köthettünk. Az Amerikai Egyesült Államok elismerte az önálló magyar államot, ám követe – a hadi események miatt – már nem adhatta át megbízólevelét államfőnknek. Ebben a helyzetben a külföldi hírek csak pontatlanul és nagy késéssel juthattak el Magyarországra. (Az orosz beavatkozásról keringő pletykák csak 1848. május közepén váltak biztos értesüléssé.)

Lehet persze, hogy Csernok arra gondol, hogy az orosz intervencióra a Habsburg-ház trónfosztása miatt került sor. Ha így lett volna, Kossuth akkor sem az oroszokkal szállt szembe, hanem nyilvánvalóan a Habsburgokkal. Az orosz intervenció nem Kossuth bűne, hanem Ferenc Józsefé és az anyja köré tömörülő kamarilláé, hiszen – mint láttuk, a cár minden fenyegetőzése ellenére – ragaszkodott a nemzetközi jogi formulákhoz. Azt pedig, hogy Magyarország a Szent Szövetségi Európa térképéről egyszerűen eltűnt, Metternichnek köszönhetjük. Így az őt nagyrabecsülő I. Miklós fejében meg sem fordulhatott, hogy voltaképpen egy önálló alkotmányú országot gázol le. De korántsem tehette volna ezt, ha nem csatlakoznak hallgatólagosan további nagyhatalmak képviselői is a magyarelles koalícióhoz, mint Louis Bonaparte francia elnök – aki a köztársaság majd a császárság intézményét egyaránt paródiává züllesztette – és Lord Palmerston brit külügyminiszter, a XIX. század egyik legnagyobb machiavellistája. 1849. április 14-én Bonaparte csapatokat küldött a Római köztársaság ellen, megkönnyítve ezzel, hogy az osztrákok Itáliából további erőket csoportosíthassanak át a magyar frontra. Palmerston brit külügyminiszter pedig nem hogy tiltakozott volna a román fejedelemségekben állomásozó jelentős orosz haderő ellen, hanem még Törökországot intette türelemre területének megsértése miatt. „A brit kormány sem nem részese, sem nem bírja, csak megfigyelője az eseményeknek.” – írta az angol diplomatáknak. 1849. július 21-én az angol parlament alsóházában kifejtette, hogy a magyar győzelem az osztrák birodalom hatalmi állásának elvesztésével járna, viszont Magyarország teljes leverésével Ausztria „saját jobb kezét” zúzná széjjel. Palmerston békítési törekvései az orosz beavatkozás után arra az intelmre korlátozódtak, hogy „végezzenek velük gyorsan, de kíméletesen”.

1849. április 14-nek a megítélése körül máig nagy viták folynak. A polémia voltaképpen a függetlenség kimondásának másnapján megkezdődött, így azután már a kortársak félremagyarázásaival terhelt öröklődött a későbbi nemzedékekre. A Habsburgok trónfosztásával kapcsolatos sztereotípiák legfőképpen a „köztársasági lépéssel” és az „orosz intervenció előidézésével” kapcsolatosak. És mintha csak

sportfogadásról lenne szó, ma is legtöbbször – mint Csernok – a puszta szimpátia alapján „döntik el” a kérdést. „A köztársaság kikiáltása jelenti a forradalom csúcspontját!” – harsogja az egyik tábor. „A függetlenségi nyilatkozat kikiáltása miatt avatkoztak be az oroszok.” – kontráz a másik. Na most, amikor egy labdarúgócsapatnak szurkolunk, voltaképpen mindegy, hogy a klubot ki alapította és mik voltak a régi játékosok eredményei, csak az számít, ki nyeri meg a meccset. A politika azonban – némelyek minden erőfeszítése ellenére – nem sport, miképp a múltja, a történelem sem az. Mert egy labdarúgó meccs után megeshet, hogy a vesztes csapat szurkolói összeverekednek a győztesével, de az elképzelhetetlen, hogy internálják is, vagy gázkamrába küldjék ellenlábasaikat. A politikai – és így a történelmi – szimpátia-nyilatkozatokkal tehát az a baj, hogy megtételükkel akaratlanul olyan táborba sorolhatjuk magunkat, amelyről egyébként hallani sem akarunk. Ennek elkerülésére érdemes alaposan feltárni azoknak az eseményeknek az előzményeit, amelyekről azt hisszük, hogy véleményünk van róluk.

A Habsburg-ház trónfosztását az 1849. március 4-i olmützi oktrojált alkotmányra kell visszavezetni, amely megszüntette hazánk önállóságát, jelentős területeket szakított ki annak testéből, és semmibe vette az 1848 előtti alkotmányt is, vagyis a magyar rendek jogait, amelyekért cserébe főnemes uraink oly nagy kedvvel csúsztak-másztak Ferenc József elődeinek lábainál. Egy ilyen megalázó lépésre még a pipaszutykos, táblabírói Magyarországnak is kemény ellenlépéseket kellett volna tennie, nemhogy a polgári útra lépett társadalomnak. Mert a Habsburgok nem csupán az önkényt testesítették meg, hanem a feudalizmust is. Mármost 1849. április 14-én a köztársaságról szó sem volt. A 48-as törvények egyik fő hibájának tekintik, hogy nem rendezik az Ausztriával való államjogi viszonyt, azok a királyság intézményét nem számolták fel, miképp a Kossuth-féle függetlenségi nyilatkozat sem. A képviselők a debreceni nagytemplomban közfelkiáltással szavazták meg a dokumentumot, és választották meg Kossuthot kormányzó-elnökké – tehát a magyar királyság ideiglenes államfőjévé.

Ami az orosz intervenciót illeti, az végső soron nem I. Miklós, Kossuth Lajos vagy a detronizáció miatt következett be, hanem mert 1848. december 2-án az Ausztriai Császárság trónjára minden idők egyik legtehetségtelebb Habsburgja, I. Ferenc József lépett. Az, hogy a birodalom ura az átlagosnál gyengébb képességű vagy egyenesen degenerált személy legyen, nem számított újdonságnak. De az már mindenképpen, hogy az új uralkodót a gátlástalan Zsófia főhercegnő úgyszólván ölében vitte a császári trónra, nemcsak mint anyai szeretetének, hanem mint mérhetetlen politikai becsvágyának eszközét. Az anyacsászárnő – akinek a bécsi forradalom kitörése és vérbefojtása körüli üzelmeiről sötét hírek keringtek – a legnépszerűtlenebb személy volt Bécsben. Adott volt hát egy hektikus, gógós és mélységesen reakciós anyacsászárnő, egy mama kedvence ifjú monarcha, de hiányzott mellőlük egy olyan – az állam ügyeit ténylegesen átlátni, összefogni és irányítani képes – személy, mint Metternich. Helyette csupán egy közepszerű klikk igyekezett Ausztria sorsát a császár és saját érdekeinek irányába fordítani, amelynek tagjai – Windischgrätz, Schwarzenberg, Stadion, Bruck és Bach – kölcsönösen igyekeztek egymást is kiszorítani a hatalomból. Windischgrätz például megígérte a leköszönő császárnénak, hogy I. Ferenc József alkotmányos császárként kíván uralkodni. Ezt V. Ferdinánd lemondási és Ferenc József trónfoglalási proklamációjába egyaránt belefoglalták. Schwarzenberg miniszterelnök az ifjú császár tudtával és egyetértésével meghamisította a dokumentumokat, amelyekbe az „alkotmányosság” helyett a „forradalom elítélése” és „az engedmények megtagadása” került. Mármost 1849 április végén a kisfiú édesanyjával és kegyenceivel együtt – Puchner, Windischgrätz majd Welden totális hadvezetési kudarcát követően – vak rémületbe esett.

Pedig Metternich átláthatta volna, hogy in situ csupán meg kellene fogadni Palmerston tanácsát, és tárgyalásba kell bocsátkozni a magyarokkal. Az osztrákok az olmützi alkotmánnyal, a magyarok pedig a 48-as törvényekkel és a függetlenségi nyilatkozattal indíthatták volna a licitet, majd valahol félúton, a régi rendi jogok visszaállítása környékén találkozhattak volna. Végül is Magyarországon továbbra is a nemesség maradt a meghatározó politikai elem, azzal pedig szót lehetett érteni – bizonyosság rá az elmúlt háromszáz év. Ami pedig a fegyveres fenyegetést illeti, nem szabad túlértékelni a veszélyt. Ha a honvédségnek valóban módjában és szándékában állt volna Bécs megtámadása, úgy azt meg is tette volna. A határon azonban – csakúgy mint 1848 októberében – megint megtorpanak. A harcokban a legértékesebb alakulataik – a volt császári seregek és az első honvédszászlóaljok – állománya fogyatkozott meg, a helyükbe frissen sorozott katonák harcértéke pedig csekély volt. Ugy tűnik, a honvéd vezérkar és a politikai vezetés között sem volt teljes az egyetértés, különösen a függetlenségi nyilatkozat kibocsátása óta. Az osztrák hadsereg kudarca elsősorban hadvezetési hibákra vezethető vissza. Schlicknek, de még Jelačićnak is nem egyszer konfliktusa támadt Windischgrätz-cel a tétova, az ellenség kibontakozását szinte elősegítő manőverei miatt. A Budapest vonalát feladó császári csapatok egyébként – bár megfogyatkozott készletekkel – rendezetten távoztak Ausztria és Horvátország irányába. Ha tehát az Itáliából átirányított harcedzett egységekkel megerősítették volna őket, és fővezérletüket egy, a stratégiában kellőképpen jártas személy kezébe adták volna, akkor a hadiszerecske megfordítható

lejt volna, és őcsászári fenségére lett volna bízva, hogy mit szentesít a tárgyalások eredményeiből. Őcsászári fensége azonban saját katonai-politikai esélyeinek komoly megfontolása helyett kegyeskedett kétségbeesni, és birodalma nemzetközi presztízsveszteségével mit sem törődve sürgősen külföldi segítségért folyamodni...

Kár, hogy Csernok figyelmét – oly sok minden más mellett – a császár és környezetének ténykedése is elkerülte. Minek is ijedezetek, hisz nem is volt forradalom. Ismét elérkeztünk az idevágó ötletrohamhoz. „Magyarországon 1848-ban valójában nem is volt forradalom. A parlament Pozsonyban ülésezett, a császár Bécsben volt, a pesti lézengő jogászokat pedig éppen elsöpörni készült a népfelkelés.”

Világos. A forradalmat tehát abban a városban kell csinálni, ahol az uralkodó lakik, és a parlament ülésezik, de nem más helységbeli állástalan jogászoknak.

Ha valaki ennyire fél a forradalomtól, miért nyilatkozik róla? Ugyanakkor az is előszeretettel használja a „forradalmi változás” kifejezést, aki csupán a legalja söpredék garázdálkodását látja benne. És ez alatt nem azt érti, hogy újra meghonosodott az emberevés, hanem hogy minden lakásba bevezették a villanyt, vagy az ember a hivatalokban való toporgás nélkül, elektronikus úton intézheti az ügyei jórészét. Ha tehát a jelzővel nincs baj, miért irtózunk a főnévtől? Mert a bolsevisták, a fasiszták és epigonistáik kiforgatták valóságtartalmukból? Mert a filozopterek kitalálták, hogy a forradalmak pusztán a társadalmi változások drámai epizódjai, és az újságírók olyasfajta nonszenszeket hoztak forgalomba, mint az iszlám-forradalom?

Petőfi Sándornak nem voltak effajta hermeneutikai nehézségei. Ő forradalom alatt a feudális viszonyok felszámolását és a polgári társadalom kialakítását, sőt az elmaradott rétegek kulturális és szociális felemelését értette. Világosan látta azt is, hogy ehhez a fennálló rendet – nevezetesen a rendi Magyarországot – egyszerűen el kell söpörni. Szorgalmasan tanulmányozta a francia forradalmak történetét, és szentül hitte, hogy napról napra érik a változás ideje hazánkban is. És amikor a bécsi forradalom híre Pestre ért, társaival együtt, késlekedés nélkül cselekedett.

Nincs két egyforma forradalom. És annak, hogy Pesten és Budán vér nélkül zajlottak le a dicső események, éppen Petőfi örült a legjobban. Mert amíg Kossuth azt gondolta, hogy annál világfordítóbb esemény nincs, mint az, hogy ő az alsótábla követelései a felsőtáblát megkerülve, közvetlenül a királyhoz fordul, addig a „pesti lézengő jogászok” nem kevesebbet tettek, mint kivívták a sajtószabadságot, kinyomtatták a nemzet legégetőbb követeléseit tartalmazó 12 pontot, ezt elfogadtatták a pesti városatyákkal valamint a császári hatalmat képviselő budai helytartósággal, és közzétették azt ország-világ számára; azaz forradalmat csináltak.

A népfelkelés pedig nem Petőfiék elsöprésére, hanem éppen a felhívásukra volt meghirdetve még azelőtt, hogy a bécsi, majd a pesti forradalom kitört volna. Ezt követően a „pesti lézengő jogászok” a népfelkelést is kilátásba helyezve kényszerítették rá az utolsó rendi országgyűlést, hogy egy hónap alatt valóban hozza meg azokat a feudalizmust eltörlő törvényeket, amelyekre az előző tizennyolc év során nem volt elegendő ideje. És megszülettek a híres április törvények, és létrejöhett az önálló magyar kormány. Ebben múlhatatlan érdemei voltak a pesti és a Pest megyei választmánynak, azaz Petőfi Sándornak és eszmetársainak.

Petőfit és társait azonban az első „szabad” választásokkor csalással kibuktatták a polgári parlamentből, amelyben így csaknem egytől egyig ugyanazok foglaltak helyet, mint akik az utolsó rendi országgyűlésből távoztak. (Ez is a magyar forradalom sajátossága.) Az 1848-as forradalom egyik legszomorúbb eseményéről van szó. És nem pusztán érzelmi okokból, tudniillik, hogy a legnagyobb költő igazán megérdemelte volna a képviselői státust. A parlamentnek nagy szüksége lett volna arra az ifjú, erős, kritikai hangra, amellyel Petőfi folyamatosan – és nem közvetve, a sajtó útján – szembesítette volna a vezető politikusokat önmagukkal és cselekvésük lassúságával vagy helytelen irányával.

Kik azok, akik az orosz cár 1848. március 26-i kiáltványának szövegét olvasva a Frankfurter Zeitungban népgyűlést hirdettek április 9-re a Nemzeti Múzeum elé, hogy honvédelmi intézkedéseket sürgessenek? Kik azok, akik a május 10-i vérengzés után a felelősök megbüntetéséért tüntettek? Kik azok, akik az olasz forradalom ellen harcoló magyar katonák haladéktalan hazarendelését követelték? Petőfiék, Petőfiék és Petőfiék.

Petőfivel ellentétben Kossuth nem készült fel a forradalomra, mégis az események kényszerpályáján végigsodródva eljutott oda. Nem lehet tudni, hogy milyen eredményre vezetett volna, ha a magyar

kormány már 1848 áprilisában hazakövetelte volna az Olaszországban szolgáló sorkatonáit. Mindenesetre Petőfi helyesen ismerte fel azt a tényt, hogy az itáliai függetlenségi mozgalmakkal való összefogás kulcsfontosságú lesz Magyarország jövőjére nézve is. Világosan látta, hogy elkerülhetetlen a Habsburgokkal való fegyveres összecsapás ahhoz, hogy hazánk függetlenné válhasson, és megőrizze a márciusi forradalom vívmányait.

Kossuth számára akkor vált nyilvánvalóvá, hogy forradalom van, amikor Jelačić vezérőrnagy, horvát bán – akit korábban színleg elcsapott Zsófia főhercegnő kamarillája – jelentős haderővel átlépte a magyar határt, ezzel összeomlott a liberális nemesi gondolkozás és az udvar jóindulatába vetett politika. Kossuth nem készült fel a forradalomra, amelyben egyszer csak benne találta magát. De vállalta új szerepét – ezért nemzetóriás. Titáni erőfeszítéseket tett a honvédelemért és az ország felszabadításáért. Amint a liberális gondolkodást a tisztességgel azonosító hazafi nem is álmodta, hogy a szabadelvűséget fenn hirdető Anglia, valamint az uralkodóját maga is elkergető Franciaország nem lépnek fel a leghatározottabban az ellen, hogy egy függetlenségét kivívott nép jogait idegen csizmák tapossák el. Nem láthatta át, hogy Palmerston azért nem lépett fel az orosz invázió ellen, mert szüksége volt egy erős, egységes Ausztriára, amelyet éppen Oroszországnak szegezhet; a franciák itáliai beavatkozását pedig szándékában sem állt megakadályoznia, mert a Habsburg monarchiával Franciaországot is sakkban tarthatta.

Széchenyi szintén forradalmat hirdetett, ha ezt arisztokrata mivoltánál fogva nem is ismerhette fel, de az a fejlődési modell, amelyet képviselt a feudalizmus keretei között, az e rendszerrel azonos Habsburg-házzal való szakítás nélkül egyszerűen megvalósíthatatlan volt. Azok, akik konzervatívnak nevezik, és nevét a konzervativizmus zászlajára tűzik a liberalizmus ellenében, egyszerűen meghamisítják az életművét. Történelmünk egyik letragikusabban félreismert alakja ő, aki a magyar liberalizmus leghatalmasabb génusza volt, aki a középkorban megrekedt Magyarországot egy dinamikus fejlődő, iparosodott Angliává akarta változtatni, és ennek érdekében mindent megtett, ami erejéből és vagyonából tellett. Eppen ő lett volna konzervatív? Ahogy a Nagy Francia Forradalom nem képzelhető el a felvilágosodás nélkül, úgy 1848 sem Széchenyi nélkül.

Széchenyi, Kossuth és Petőfi. Ők együtt képviselik dicső 1848-as forradalmunk eszmevilágát, még ha különböző módon képzelték is megvalósíthatónak a nagy célt, Magyarország felemelését a modern európai népek sorába. Miért kell e génuszokat lehúzni a középszerű emberek világába, tetteiket a jelen – politikai, technológiai – perspektíváiból hibává torzítani? Miért sérülne a mindennapi élet tévénezős, kiskocsmázós, okoskodós komfortja azzal, ha megszűnne nemzetünk halhatatlan tetteket végrehajtó génuszainak mocsárba süllyesztése, és a Csernok-félék is fejet hajtának előttük, akiknek száz halál dacára volt merszük kimondani a szívünket ma is megdobbantó ígéket.

Vörösmarty Mihály: Az átalakulás napjai

1848

1

Pest, máj. 20. 1848.

Szabadság, egyenlőség, testvériség. E szavak rezgették át a rég pangó Európa légkörét. E szavak most egyszer nem veszték el; visszhangra találtak a megváltandó emberek szívében. A szabadság bátorsággal, de adózat nélkül váltattott meg egy dicső nemzet vérén, mely azt közajándékuul terjesztette ki a többi nemzetekre, hogy belőle oly mértékben részesüljenek, mint arra fogékonyságuk s erejüknél fogva méltó- s képesnek mutatkozandanak.

E szép szavak hangjai megérinték magyar hazánkat is, mely a lelkesedés tiszta pillanatában szerencsésen megtette az első lépést. De a szabadságot megnyerni még nem annyit tesz, mint bírni is azt. Hogy ennek jövődjéről némi tájékozásunk legyen, szükség egy kissé az elnyomatás napjaira visszatekintenünk.

Mióta hazánk függetlenségéből kiforgattatott, sőt még jóval előbb, boldogtalan helyzetével kelet (a Török Birodalom – a szerk. megj.) és nyugot (Ausztria – a szerk. megj.) közt, ennek részint fondorlatai, részint megtámadásai, amannak telhetetlen hódításai által szétszaggatva, kétfelé harcolván önmegtartásáért, s éppen ezért a legpusztítóbb belháborúban elvérezve, fáradtan dőlt a segély színe alatt hozzánk szövetkező nyugot karjaiba, de csak azért, hogy újra két, magánál hatalmasabb ellenségtől rongáltassék. A velünk legközelebb érintkező nyugot alacsony, ferde, szellem- és szabadságtalan műveltségéből csak keveset nyújthatott, de mellette igen sokat, mi ártalmunkra volt; szellemi, erkölcsi s nemzeti elfajulást s a legmesteribb ügyességgel táplált egyenletlenséget. Több mint félszázados ellenzés által kifárasztván nemzetiségünket, elveszteté velünk a legdrágább időt, melyben azt megalapítani s a szabadság érdekével azt azonosítva, a magyar birodalom minden fiának kebelébe oltani legjobb alkalmunk volt. Azonban az ádáz kelet helyét most a belszerkezetében iszonyú, kihatásaiban szabadságölő, s törekvéseinek alattomosága miatt utolérhetetlen éjszak foglalta el. Midőn kelet és nyugot harcai között állánk, kelet és nyugot ellenségek voltak; egyikkel szövetkezve visszaútasíthatók a másikat. Régi ellenségeink ellenségei voltak egymásnak is: új ellenségeink iszonyatos barátságban egyesültek meggyöngyítésünkre.

A nyugoti kormány s az éjszaki (oroszországi – a szerk. megj.) önkény, amaz nemzeti kifejlésünket akadályozva, ez a nemzet kebelét fanatizmusával megmérgezve, minden mozgalmainkat óriási árnyékának fagyával és rémalakjaival ijesztve s megdermesztve, amaz nyílt erőszakkal is, titkon mind a kettő elnyomás, megvesztegetés és ámitások által az országot a végkimerülés határáig vitték. A nemzet becsülete, vére, értéke idegen kezekben, vagy hogy szégyenünk még teljesebb legyen, hazafi-kezekben, de melyeket idegen tanács kormányzott. Vitézek voltunk dicsőség nélkül, s többnyire saját romlásunkra, gazdagok magunk ellen megvesztegetésben s zsarnoki mozgalmak segélyezésében. Így fogyatkozánk meg mind a két anyagi erőben. Országos jövedelmeink bal kezelése s kiszivárgása, minden irányban hátráltatott kifejlődésünk, visszás vámkok alatt nyögő határaink siettették a nemzet hervadását. Szegényekké lettünk a függetlenség becsülete nélkül. Alkotmányunk olyan volt, hogy a kormányra soha nem juthatott többségből, az idegen tanács, ígérettel és adományokkal, a körülmények szüksége szerint újoncozott. A hivatalba lépőnek nemcsak a nemzeti függetlenség érzelmeiből kelle kivetkeznie, hanem amivel népszerűségét szerezte, politikai hitvallásából, pályája érdemei- s dicsőségéből is. Fölvétetett, nem hogy az ország előtt diadalmas elveit életbe léptesse, hanem, hogy azok ellen küzdjön, politikai neve, tekintélye, teljes népszerűsége egy ideig csábító példa, toborzás zászlója, utóbb gyászos szemfedele a hazafiúi becsületnek, a tömkeleges bürokrácia rongyai között enyészett el. Innen a politikai jellemtelenség, mely utóbb a magánéletbe is átharapózott.

Nagy, lomha testületté hízott kormányzékeink, szerencsétlen belviszonyainkból táplálkozva, hitel és tekintély nélkül az ország előtt tökéletes szolgaságban a bécsi kormány iránt, mert kikerülhetetlenek valának, nyomasztólag hatottak minden ügyeinkre.

A szabadság töredéke az országgyűlésről a megyei termekbe szorult, hol a legújabb időben egy egész hada által a törvénytelen főtisztviselőknek, megvesztegetés és viszályok ébresztése által minden oldalról megtámadva lón.

A sajtó lekötve, s midőn néha bilincsei tágultak, egyoldalú szabadossággal csak nemzetiségünk meggyalázására használtatott. A hírlapok többnyire a jobb ügy ellenségeinek kezeiben, új hírlapok kiadására makacsul megtagadtatott az engedelem; az ország legnevezetesebb pártja, a megyei ellenzék hírlap nélkül marad, ha a *Pesti Hírlap* hazafias discrétióból figyelemmel nem kíséri mozgalmait.

Így tengettünk anyagilag nyomorún, szellemileg árván, erkölcsileg megromolva, törvénybe iktatott függetlenségünk dacára szolgák, hadi erőnkkel a szomszéd népek nyomorgatói, s kölcsönül azoktól nyomtatásban tartva, szédületes mélységben azon magas nemzeti léthez képest, melyre jobb lelkeink sovárogtak.

Az ínséghez saját bűneink járultak. Féltékenyek a szabadság iránt, mely – mert közös nem volt – a kizárt osztályoktól zsarnoksággal méltán vádoltatott, viszálykodók és bátrak magunk ellen, gyávák és tehetetlenek a külnyomás irányában, fösvények és késedelmezők a jogok osztogatásában, minden érdemünk a fukarul értelmezett szabadság szeretetében s bár tisztátalan, de melegítő lángjának

ápolásában állt.

Az újabb évtizedek tisztább eszméltre hoztak: az úri és jobbágyi viszonyok kiegyenlítése, a közteherviselés s népképviselő s szabad sajtó eszméi, jelesbeink küzdelme és szenvedései után népszerűsége emelkedtek.

Némi büszkeséggel említjük meg jobbaink fáradhatlanságát a mostoha időben, türelmét a sikertelen munka mellett, s azon erős hitet, hogy midőn érteni s akarni kezdték a szabadságot, egy pillanatig sem estek kétségbe annak elérése iránt, mit avval bizonyítottak be, hogy érte jó és rossz időben munkálni meg nem szűntek. Érdemül róvhatjuk fel, hogy nem restelék a hangyamunkát, hacsak egy morzsával is járulhatni a hon üdvének nagy épületéhez. Féltvén, mert szerették a hazát, nem mertek a rozzant alkotmány szétbontásához kezdeni; támogatták azt, és szorgalmasan hordták össze az anyagot, melyből egykor az összes népet befoglalandó épület készíttessen.

A mindezen fáradoalmak a magyar név dicsőségére róvhatók fel. Szabadság és függetlenség életben, irodalomban, szónoklatban magyarok által követeltetett. Magyarok voltak Martinovicstól egész Táncsicsig, köztük Wesselényi, Kossuth, Lovassi, kik a magyarországi népek szabadításáért üldözést szenvedtek. Ezen becsületet a magyar névtől elszakasztani sohasem lehet.

2

Pest, máj. 20. 1848.

Így állt az ország, midőn a szabadság villanszerű ütése hozzánk megérkezett.

Ennek befolyása alatt született a pesti 12 pont március 15-én, az azonnal elfoglalt sajtó által szabadon nyomtatva.

A néptömeg az egyetem előtt, a múzeum terén, a színházban Petőfi versei szerint a legnagyobb lelkesedéssel esküdött a szabadsághoz. Ez volt az első szabad nyomtatvány. E pillanat óta Pest forradalomban volt. Nemzeti háromszín lobogott mindenfelé, a sasok s idegen színek eltűnedeztek, a sajtó folyvást szabadon működött. Csoportozatok, népgyűlések ijeszték, örvendezteték egymást bal és jó hírekkel, melyek közül a jók hiedelemre, s ezáltal erőre kaptak, a balhírek vagy hamar felejtettek, vagy, ha módjában állt, a nép azonnal nyomokba (nyomukba, azaz utána – a szerk. megj.) járt s ellenszert sürgetett vagy talált. Oly egészséges teremtő lég volt ez, mely fölemészte minden rossz elemet, hogy a jónak annál nagyobb s hirtelenebb gyarapodást adjon. A régi hatóságok – megyei, városi – megváltoztatták zárt vagy kiváltságos természetüket: rendtartó választmányjá alakulva megnyiták termeiket az összes népnek, hogy kívánságainak vagy magok eleget tegyenek, vagy sikert eszközöljenek. A helytartótanács megmaradt hatalmával józanul élve, sőt azt csak most használva hozzáálló bátorsággal, törvényes szint adott a nép által részint tetteleg elfoglalt, részint sürgetett jogoknak.

A mozgalmak (megmozdulások – a szerk. megj.) élén bátor, lelkes férfiak állottak, ifjak és korosbak bátorítva és csillapítva, két egymástól elválaszthatatlan dolgot tartván folyamatosan szemök előtt: a rendet és a szabadságot.

A mozgalmak tere a múzeum udvara, középpontja a városháza volt.

Erélyes és becsületes férfiak, a nép józansága s szabadságtól megihletett jelleme s minden körülmény arra szolgálának, hogy a forradalomnak csak áldásait érezzük, vér és undokságok nélkül.

A mozgalmakban inkább lelkesedés, mint düh, inkább öröm, mint elkeseredés volt az uralkodó s az egyenlőség s testvériség megtagadása kisebb körökben hangzottak el. Ez volt az első tisztább napoknak jelleme.

A pesti tizenkét pont megalapította a magyar név hitelét. Mindenünnen bizodalmat, részvétet, segélyt ajánló küldöttségek jöttek a középponti választmányhoz, s a köz felbomlással fenyegető pillanatokban nem egyszer merült fel a gondolat: nem volna-e kötelesség a magára hagyatott nemzetet felszólítani, hogy küldöttei által önfenntartásáról gondoskodják.

Eközben a pozsonyi országgyűlés, részint megelőzve a pesti határozatokat, részint azokat kísérve, lassabban, de a törvényszerűség erejénél biztosabban s nyugtatólag hatott ki az ország minden részeire, s azért látszott adatva lenni a sorstól, hogy szankciójával a forradalomnak szeplőtleniséget és szilárdulást adjon. Kiváltságos osztályok képviselője, s ezért sokszor szűkkeblűsége miatt vádolva levén, avval végezte dicső pályáját, hogy a kiváltságok romjain a nemzet képviselőjét építette fel.

Nemzetegység, nemzetiség nélkül nem képzelhető. Eddigi országgyűléseink előtt ez eszme volt, melyhez a legkitartóbb hűséggel ragaszkodtak. Az utóbbi országgyűlések belátták, hogy nemzetiség nemzetegység nélkül nem lehet erős. A vég-országgyűlés megtette a kísérletet: megosztván terhet és jogot, ledöntvén a korlátokat, melyek a nemzetet egyfelől megvetés, másfelől irigylet és gyűlölet által kettészakasztották. Szabadságot adott minden osztálynak, hogy a nemzetiséget, melynek képviselője volt, kívánatosá és becsessé tegye.

Lesz-e a velünk most már egyjogú népfajokban annyi józanság és erő, hogy a balul hízelgő csábokat és ámítást kikerülve, velünk együtt megőrizzék a közszabadságot, vagy balgán s egyszersmind hálátlanul martalékul vessék azt a hatalomnak, mely viszályainkon bizonyosan rémületes gyorsasággal nagyra nőni fog? E kérdés megoldása Isten kezében van.

Pest és a pozsonyi országgyűlés sem okosabban, sem becsületesebben nem cselekedhetvén, midőn a nemzetet saját sorsának urává tette, egyszersmind azon nagyszerű hitet vallotta be, hogy az igazság erejében bízik. A szabadság és egyenlőség csaknem minden csorba nélkül törvénybe iktattatott. Hiányzott a kormány függetlensége, mely azt biztosítsa. A hon lelkes fia, a nádor, a nemzet ügyét egészen magáévá tévé, többszöri kétes megküzdés után a régi hatalom embereivel, végre kivítta, hogy a királyi szó szentsége a független magyar kormány megerősítésével visszaszállíttassék.

A nemzet e ponton állapotodott meg. Ez álláshozói hűségtől feltételezem legközelebbi munkálkodásaink sikerét: a békés átalakulás bevezetését.

Nem a kapkodásban van az erő, hanem biztos megragadásában a nemzeti hatalomnak, melyet a szerencse kezünkre juttatott. Milyen elhanyagolt nép valánk: minden dolgaink fejletlenségben vagy zavarban, régi intézményeink (intézményeink – a szerk. megj.) halomra döntve, az újak alakulófélben! Minisztereinkre s a jövő nemzetgyűlésre tömérdek munka vár, míg ügyeink a letett alapok szerint az egység, összetartás szellemében rendezve lehetnek. Bátran, elszántan, mindenre készen kell követelnünk, amihez jogunk van, ügyeink kezelésének teljes függetlenségét; de éppen oly határozottan visszautasítani minden ábrándot, mely megállapított helyzetünk határain túljár. Csak így lehetünk erősek a túlzók, ellenforradalmiak irányában, csak így tarthatjuk meg a szabadságot azok ellenében, kiknek az: ürügy a féktelenségre s arra, hogy mások jogait s a tulajdon szentségét zsványul megtámadják.

Erőnk a kezünkre jutott nemzeti hatalom józan és szilárd kezelésében áll.

Munkások és rendtartók benn, méltányosak és jóakaratók szomszédaink iránt, csak úgy fogjuk új szabadságunkat megkedveltetni s elismertetni, ha benn és künn épen (éppen – a szerk. megj.) oly eréllyel védjük elidegeníthetetlen jogainkat mások ellen, mint méltányoljuk másokét irányunkban.

Leinigen-Westerburg Károly levelei és naplója V. rész

V. rész

Másnap, február 25-én ünnepélyesen eltemettük az elesetteket, a két ellenséges tisztnek is megadtuk a végső tisztességet. 26-án jött Damjanich, ki átvette Kisstől a bánági csapatokat. Kisst ugyanis, hogy megszabaduljanak tőle, magyarországi főhadparancsnoknak nevezték ki excellenciás címmel. Damjanich

Aradon át jött, hol Kiss Pálnak adta át a parancsnokságot, nagyon jókedvű volt, és tele győzelmi reménnyel. Szerencsésre vált kalandornak nagyon örült, aminthogy általában mindenkinél szíves részvételre találtam. Vele jött Bethlen, Esterházy Pista, Galvagni, a Hannover huszárok kapitánya, kit egyszer láttál Becsén, derék és ügyes tiszt, és nekem igen kedves barátom. Vitézeimnek aranyakat osztogattak, és mindegyiküket méltónak találták a 3. osztályú érdemrendre.

A következő napokban elég sok csapatot összpontosítottak Cibakházán és környékén, idejött a lengyel légió (a lengyel önkéntesekből, majd hadifoglyokból szervezett önálló egység – a szerk. megj.) és egy század ulánus, Wysocki ezredes alatt. Az ulánusokat gróf Poniński kapitány vezette, aki korábban a János főherceg dragonyosoknál szolgált, művelt, kedves ember. De ő és Wysocki volt körülbelül az egyetlen érdemes ember a lengyelek közt, a többi jobbára kalandor, kinek ízlett a magyar gázi!

Damjanich csupa tevékenység volt, az ő magában bízó modorában csak Szolnokról beszélt, melyet el akart foglalni, szóval életet öntött a Vécsey alatt elernyedte lelkembe. Végre március másodikán átmentünk a Tiszán. Elvonulásunk előtt új zászlót kaptam zászlóaljamban. Beszentelésére nem volt idő, de a zászlóalj mégis magával akarta vinni a legközelebbi csatába. A zászlóalj elé léptem tehát a zászlóval a kezemben, és átadtam nekik a lobogót eme rövid szavak kíséretében: *„Bajtársok Tekintsetek ezzen új és magyar színekkel diszló zászlóra. Nincs üdő hosszú szóra, nincs üdő, hogy szokott ceremóniával avatossam bé ezen zászlót, hanem itten az isten szabad ege alatt ünnepélyes esküdt teszünk, hogy utolsó csep véruknig védelmezni és előlobagása alatt hazánkat megmenteni és szabadságunkat biztosítani fogjuk. Eljen a haza, eljen a szabadság [sic].”* Hihetetlen volt a beszédem hatása, mert nem vártak tőlem ennyi magyarságot. Gyakran lobogott e zászló a legvadabb viaskodásban, de derék fiaim mindig híven őrizték. Kivonulásunk éjjel történt, és másfél óra múlva vissza kellett térni, mert – Kleinheinz őrnagy a vezérkarból zavart csinált. Erre pihenőnap következett, majd március 4-én éjjel Cibakházánál újra átkeltünk a Tiszán. Még előbb szerencsés voltam a nyolc föllebb megnevezett vitéznek átadhatni a megérdemelt rendjeleket. Aztán továbbmentünk Várkonyig, itt szabad ég alatt táboroztunk. Mindig embereim között szoktam hálni, és ha vége volt a szolgálatnak, nem volt tréfa, még ha reám céloztak is vele, melyet meg nem engedtem nekik, és éppen gúnyolódásukban mutatkozott leginkább hozzám való ragaszkodásuk. Különösen egy Kiss János értett hozzá, hogy rossz magyarságomat utánozza, min magam is gyakran jókat nevettem. Itt is vadul úzték, míg le nem feküdtem. Ekkor megjött Frits százados, ki előbb a Leiningen ezrednél szolgált, és azt mondta: *„Damjanich üzeni, menj be hozzá a faluba egy pohár borra.”* Fiaim olyan jól tudták, hogy nem megyek, hogy Kiss János mindjárt elkiáltotta magát: *„Három ember és egy freiter (Gefreiter, őrzető – a szerk. megj.), mindjárt ite egy strását, nem szabad a táborbul elmenni.”* Az egész zászlóalj nevetett a tréfán, és én Fritsnek azt mondtam: *„Jelentsd a tábornoknak, hogy zászlóaljamban nem bocsát el.”* Mire Kiss uram kegyesen elengedte az őrséget, és megcsókolta a kezemet. Vajon mi lett ebből a jókedvű fickóból?

Március 5-én kora reggel elindultunk és lassan előrenyomultunk Szolnok felé. Vécseynek a többi csapattal Szolnok felől kellett támadnia, ez a támadás csak tüntetés volt, mert ez oldal felől Szolnok csakolyan veszedelmes csapda, mint Cibakháza a másik felől. Ezzel meg akartuk téveszteni az ellenséget, hadd higgye, hogy ez csak felderítés, minőt már gyakrabban kíséreltünk meg Törökszentmiklós felől. Ez tökéletesen sikerült is, mert az osztrákok mit sem tudtak a mi átkelésünkről, és nem is sejtették, hogy hátba támadjuk őket, mert különben igen rosszul járhattunk volna. Ottinger tábornok ugyanis Abonyban állt, a mi hátunkban. Tervünk mindenesetre igen merész volt, de Damjanich bízott szerencsében, és igaza volt. Egyáltalában, e vidéken igen nagy előnyben voltunk az osztrákokkal szemben, a lakosság hozzánk hajlott, és ezért mindig pontos értesüléseink voltak. A Tisza mintegy függönyül szolgált, mögötte zavartalanul szervezhettük seregünket, minden vállalkozásra felkészülhettünk, anélkül, hogy az ellenség szándékainkat kiszimatolhatta volna. Ha Windischgrätz herceg mindjárt Pest elfoglalása után átmegy a Tiszán, valószínűleg gyorsan véget vet a háborúnak, de így összeszedhettük magunkat, és idevezethettük a bánági és bácskai csapatokat is. Ha meggondolom, hogy több zászlóaljunk még csak kaszával volt fölfegyverezve, és hogy csapataink, Damjanich és Vécsey katonáit kivéve, még alig szoktak a tűzhöz, érthetetlen előttem, hogyan alakulhattunk ily rövid idő alatt hadsereggé, mely nemcsak szembeszállt egy régi, győzelemhez szokott hadsereggel, hanem le is győzte. Persze ott is sok hiba történt, melyért aztán a vitéz csapatoknak kellett lakolniuk. De térjünk vissza a szolnoki csatához.

Karger oly kevéssé várta, hogy kétfelől megtámadják, hogy mi a Tisza jobb partján sehol sem bukkantunk előőrsökre. Mihelyt megláttuk Szolnokot, csatarendbe álltunk és a jobbszárnyon kezdve lépcsőzetesen előrenyomultunk. Itt szerintem az a hiba történt, hogy nem küldtünk azonnal lovasságot a vasút felé, mert ez, ha nem szakíthatja is fel a síneket, legalább járhatatlanná teheti a vasutat tárgyaknak a sínekre dobálásával. Mihelyt Szolnokon megláttak minket, hármat lőttek jeladásnak, és rögtön elindult egy mozdony Abony felé. Iparkodnunk kellett, hogy minél hamarabb végezhesünk.

Karger válságos helyzetben volt. Vagy addig kellett tartania Szolnokot, míg Ottinger a segítségére jön, vagy pedig kiüríteni a Tisza bal partján levő hídfőt, és keresztülvágni magát. Ingadozott a kettő között, és ezáltal még rosszabbá tette helyzetét.

Ezalatt mi előrenyomultunk; a jobbszárny, melynek legszélén én álltam, a Tisza mellett, a balszárny a vasút felé és azon túl. A rohamra zászlóalj, a 3. zászlóalj és a lengyel légió volt szánva a megfelelő tartalékokkal. Meglehetősen földve haladhattam, bár az ágyú tizenöt emberemet megölte, és ez a zászlóaljat egy pillanatra zavarba hozta, de egy Cibakházára emlékeztető szavam azonnal helyreállította a rendet, és elszántan mentünk előre. – Karger egy ütegét a vasútnál, egy kis emelkedésen helyezte el, s azt remélte, hogy néhány kartácslövessel visszaüzi ezt a nyomorult csőcseléket. De a 3. zászlóalj a vitéz Bobich őrnagy alatt egyenesen nekiment az ütegnek, és a legborzasztóbb kartácsolás ellenére elkergette, és benyomult a városba. Ezalatt én is eljutottam az első házakig komoly ellenállás nélkül, mert Karger ezeket még meg sem szállatta, biztosra vette, hogy az első ágyúlövések után megfutunk. Most azonban gyorsan két zászlóaljat vetett elénk, mert ha nem akarta elveszteni a Tiszán túli hídfőben levő csapatait és ágyúit, fel kellett minket tartóztatnia, míg azok visszavonulnak. A két zászlóalj bátran ellenállt, de azért mégis csak részben érték el a céljukat, mert balszárnyunk a lovassággal és több zászlóaljjal átlépte a vasutat és az abonyi országutat, túlnyomó erővel megtámadta az ellenséges lovasságot, alaposan megverte, és több ágyút elfoglalt. Ezalatt mi folyton harcolva, utcáról utcára előrehatoltunk a sóraktárig, de itt az ellenség ismét makacsul ellenállt, mert már a híd közelében voltunk. Sajnos, a mi csapataink közt már nagy volt a rendetlenség, ami ily ifjú katonáknál és tisztelnél roham alkalmával természetes, úgyhogy nem voltunk képesek zárt sorokban támadni. Végre azonban sikerült nekem több századot összeszednem, és egy mellékutcában előrenyomultam. Itt is közel jutottam a fogsághoz vagy a halálhoz. Ugyanis embereim előtt lovagoltam egy utca mellett, amely tele volt ellenséges katonákkal. Alighogy megláttak, legalább ötven lövést irányoztak rám, de én ugyanabban a pillanatban megsarkantyúztam lovamat, és túl voltam az utca nyílásán. A visszatérés nagy veszedelemmel járt volna, embereim pedig a tüzelésre megállottak, valami nyolcvanlépésnyire tőlem. De mihelyt fölismerték valóságos helyzetemet, előrerontottak, és éppen idejében jöttek, mert az ellenség is az utca sarkán volt, hogy elfogjon. Aztán gyorsan mentünk előre a Zagyva folyó mentén. Ezen a vízen a városon kívül vezet át az a híd, melyen sok lószér- és más kocsi volt átmenőben. Ezek megmentésére ismét megállt egy ellenséges osztag, melyet azonban azokkal, kiket összeszedhettem, szuronyt szegezve megtámadtam. A legtöbben a vízbe ugrottak, sokat elfogtunk. A Zagyva vize igen posványos, csak kevesen jöttek ki belőle, azok is csak a mi segítségünkkel. A hídon át nem juthatott több kocsi, mert az elsőknak a lovaikat a kezdet kezdetén ellőtték, és így fönnakadt az egész. Ezzel Szolnok meg volt tisztítva az ellenségtől, kinek nem maradt más útja, mint a Zagyva mocsaras partja. Két ágyút, mely nehezen volt elmozdítható, néhány emberével együtt szerencsésen elfogtam. Mivel legényeim nagyon elfáradtak, megparancsoltam a tiszteknek, hogy gyűjtsék őket össze, meghatároztam azt a pontot, ahol majd találkozunk, és a futó ellenség után siettem. Nagysándor ezredesre és Krain őrnagyra bukkantam, akik az ellenséget üldözték. A mező tele volt halottakkal és sebesültekkel. Egyre több volt az elmaradozó, úgyhogy meglehetősen sok foglyot ejtettünk. E szárnyon Hügel őrnagy igen jól vezette a lovasságot, és egészen szétszórta az ellenséget. Sajnos, későn bízták meg a vezetéssel, különben az ellenségből csak kevesen menekülnek meg.

Java üldözésben voltunk, mikor azt a hírt halljuk, hogy jön Ottinger tábornok Abonyból. Abbahagytuk az üldözést, és én siettem vissza zászlóaljához. Mihelyt az ellenség kiürítette a Tisza hídját, Vécsey csapatai áttörtek, és lovasságát azonnal előbbi jobbszárnyunkra (most mivel háttal álltunk a Tiszának, a balszárnyunkra) rendelték Ottinger ellen. Rövid ágyúzás, néhány támadás volt az egész, mert Ottinger csak fedezni akarta Karger visszavonulását, aztán maga is hátrált. – Az ellenség legalább ezeröttszáz embert vesztett, köztük ötszáz foglyot, tizenegy ágyút, sok lószert és poggyászt, különösen magánpoggyászt. Egy huszár egymaga háromezer forintot zsákmányolt, melynek nagy részét elosztotta pajtásai közt. Különösen kitűntek e napon: Nagysándor ezredes és Hügel őrnagy a lovasságtól, amely igen vitézül harcolt, Bobich őrnagy a 3. zászlóaljból, egy öregúr, de kinél kevés volt bátrabb. Mukics kapitány több ágyút vett el. Csekélységemet Damjanich nyilvánosan megdicsérte.

Zászlóaljamból vagy harminc embert vesztettem, köztük egy Fleiss nevű vékonydongájú becsei fiút, kit egy tizenkét fontos golyó derekán kettészakított. Meg kell dicsérem Till alorvost is, aki mindenüvé követte a zászlóaljat, és a későbbi csatákban is kitűnt hidegvérű bátorságával. Becsülték is a katonák, de nagyon. Egy ágyúgolyó leterített két legényt, az egyiket halálosan megsebesítette, a másikat lábát szakította el; az orvos az elsőhöz ment, de ez mellette fekvő bajtársára mutatva erőtlen hangon így szolt: „Ott segítsen, nekem már úgysis végem.”

Volt egy szomorú ügyem is, mely világosan mutatta katonai berendezkedésünk gyarlóságát. A

minisztérium gyakran kapkodva nevezett ki és osztott be a zászlóaljakra tapasztalatlan tiszteket, és ezek sajnos elég gyakran nem feleltek meg állásuk követelményeinek. Nekem is küldtek egypár ilyen fiatal mamlaszt, kiktől itt a legjobb módon megszabadultam. Az egyik még Várkonyból, a másik pedig nem sokkal a csata megkezdése előtt visszament Cibakházára, és az utóbbi még a fejsebével is dicsekedett. Két másik tiszt oly nyomorultul viselkedett a csatában, hogy társaik nem akartak többé velük szolgálni. Elbocsátottam mind a négyet. Később bevádoltak a minisztériumban; jelentést kívántak tőlem erről a dologról. Mikor tisztikarom ezt hallotta, összegyűlt, és írásban kijelentette, hogy semmi szín alatt nem akar ilyen gyáva fickókkal szolgálni. Ezt beküldtem, és békén hagytak. De a kedves urak közül kettőt később mégis tisztként láttam viszont.

Március 5. szerencsénk fordulópontjának tekinthető. Mindaddig sohasem állhattunk ellen az osztrákoknak nyílt csatában. De itt azt kellett tapasztalniuk, hogy gyalogságunk, melyet különösen kevésre tartottak, halálra szántan nekimegy ágyúiknak; azt kellett tapasztalniuk, hogy néhány ütegünk is fölér az ő legjobb ütegekkel. Egyszóval, a rác háború olyan katonákká képezett bennünket, akik több csatát láttak, mint ők. Körülbelül ugyanebben az időben Görgey – mert Dembinszkyt, azt az árnyékvezért, nem kell számba venni – három napon át harcolt főerejük ellen Kápolnánál, és nem verték meg, bár visszavonult. (A kápolnai csata 1849 február 26-27-én volt – a szerk. megj.) Amott három napig tartó eredménytelen csata, itt határozott vereség: az osztrákok meggyőződhetek róla, hogy nehéz lesz elbánniuk velünk. Ettől fogva Buda elfoglalásáig egyszer sem győztek. Bizalmuk megrendült, különösen Windischgrätzben, akit általánosan szidták. Nálunk ellenben ugyanilyen arányban nőtt a bátorság és a tulajdon erőnkbe vetett bizalom. De legerősebb volt a régi bánági csapatok önbizalma. Damjanich tán nem nagy hadvezér, de egy nem túlságosan nagy harcvonalat hidegvérrel s kellő belátással tudott vezetni. Nagyobb stratégiai tervek fölülmúlták tehetségét. És legkivált: nálunk volt a legtöbb derék törzstiszt, és ez a legfontosabb.

A csata után Damjanichnál, ki mindig velünk volt a táborban, sütöttek, főztek, mert szerette, ha magának és másoknak is jó dolga van. Mindenki vidám volt, a hangulat a legjobb. Csak a két tábornok nem nézett nyájas arccal egymásra. Damjanich nem bocsáthatta meg Vécseynek, aki semmit sem látott a csatából, és kevés részt vett benne, hogy mindjárt jelentést írt róla Debrecenbe. Vécsey volt rangban idősebb, szerénységből tartózkodnia kellett volna ettől. Másnap reggel kitört az elfojtott harag, nyílt volt a szakadás köztük. Vécsey elutazott, senki sem sajnálta, csak néhány kreatúrája, azokat meg többnyire magával vitte. Valamivel később megkapta az aradi parancsnokságot, és ezáltal egy vitéz tiszt, Kiss Pál alezredes, aki addig az ostromot vezette, visszatérhetett a sereghez. Ezután két napot szabad ég alatt töltöttünk, igen rossz időben, majd visszamentünk a Tiszán át Törökszentmiklósrá. Mind a két hadosztály most már Damjanich parancsnoksága alatt állt, mint III. hadtest.

Törökszentmiklóson ismét több napi pihenés. Klapka és Aulich is odajött hadtestükkel. Az elsővel mint vezérkari őrnaggyal ismerkedtem meg a Bánágban. Igen szép, megnyerő ember, nagyon szeretetreméltó, de túlságosan puha. Büntetni, fegyelmezni nem tud, pedig nálunk ugyancsak szükség volt szigorúságra. Aulich, aki a Sándor ezredben volt őrnagy, derék öreg katona, egyenes és becsületes, szigorú, mint minden rendes ember. Ez a két hadtest a Tisza mentén lefelé vonult, nekünk követnünk kellett őket. Néhány nappal elvonulásunk előtt Damjanich kiosztotta a szolnoki csatában megérdemelt rendjeleket: Wysocki, Bobich, Hügel, Asserman és még néhányan. Mellemre e kissé frázisos szavakkal tűzte: „Ez a vitéz férfiú még minden csatában magára vonta előjárói tekintetét.” Ugyanakkor alezredes lettem. Aztán ebéd volt, és a kitüntettek ültek a asztalfőn.

Nemsokára mi is elmasíroztunk. És Nagyrévbe jutottam, és Kubinyinéknél voltam szállva. Egyike volt a legjobb honleányoknak, kikkel találkoztam. A szabadság minden harcosában valami magasztost látott, szívesen kiszolgált volna az utolsó közlegényt is. Még nem ismerte a mi kedves honvédtisztjeinket, és csakhamar fölébredt csalódásából. Ugyanis másnap jött a Ferenc Károly zászlóalj, melynek őrnagya (Bárany Károly – a szerk. megj.) és néhány tisztje szintén az ő házában szállott, és oly nevetlenül és gorombán viselkedett, hogy szegény asszony kétségbeesett. Midőn délután sétalovaglásról hazajöttem, sírva találtam, nem azért, mert bántották, hanem mert magyarok voltak, akik így bántak vele. Elképzelheted, hogy véget vetettem a dolognak. Az őrnagyot kihívtam, ezt azonban nem értette meg, egyszóval rövid idő alatt a legszebb rend volt a házban, ezért aztán a szép özvegy nagyon gondomat is viselte, míg ott voltam.

Ezalatt Cibakházán jelentékeny haderő gyűlt össze, és engem is odarendeltek. Itt vettem át az egész sereg legjobb dandárját, a 9. és 3. honvédzászlóaljat, az én zászlóaljamat, a lengyel légiót és Markó százados 6 fontos ütegét, amit már a Bánágban vitéz és ügyes tisztnek ismertek. Wysocki hadosztályparancsnok lett. Zászlóaljamat nehéz szívvel adtam át, mert Horváth százados, aki rangban

legidősebb volt, nem nagyon szerették, és sok későbbi csatában csak akkor ment előre ez az azelőtt oly derék zászlóalj, ha engem látott. Később ismét jobb kezekbe jutott (Wunder von Wunderberg /Csudafy/ Mihály százados, majd őrnagy parancsnoksága alá – a szerk megj.). Az itt egyesített hadsereg – körülbelül harmincezer ember száz ágyúval – főparancsnokává Vettert nevezték ki, egy száraz, közönséges természetű embert, ki a perlaszi csatában kitűnt, de azóta nem szerzett semmi érdemet. De mivel sem magyar, sem éppenséggel nagy elme nem volt, Kossuthnak nem kellett tőle félnie. Görgey ugyanis azért nem lehetett fővezér, mert érezték a debreceni urak, hogy hamar végezne velük. Arra meg éppen nem volt alkalmas Vetter, hogy egy alig megteremtett hadsereg dacos elemeit féken tartsa. Ebben a tábornokok és vezérek sajnos rossz példával jártak elől, és nem értek meg egymással. Görgey, mint ez később kitetszett, a maga részére nyerte meg legtöbbjüket, és még azoknak is imponált hideg, mindig kiszámított szigorúságával, akiket jeles tulajdonságai nem avattak tisztelőivé.

Az 1848. évi 18. törvénycikk a sajtószabadságról

1848. évi XVIII. törvénycikk

sajtótörvény

Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre, s a sajtószabadság visszaállítatván, ennek biztosítékául ideiglenesen rendeltetnek:

- 1. §** Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti, és szabadon terjesztheti.
- 2. §** Sajtóutoni közlés alatt értetik: minden olyan közlés, melly vagy szavakban, vagy ábrázolatokban, nyomda, könyomda s metszés által eszközöltetik, és a mellyek közzététele, a példányok akár ingyen kiosztásával, akár eladásával már megkezdődött.

I. FEJEZET Sajtóvétségekről

- 3. §** Ki valamely bűn, avagy vétség elkövetésére, egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, és a bűn, avagy vétség valósággal el is követtetik, a felhívó, mint bűnrészes tekintetvén, a köztörvények súlya szerint büntettetik.
- 4. §** Ki valamely bűn, avagy vétség elkövetésére, egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, de annak nem lőn semmi következménye, mint bűnkisérítő tekintetvén, a köztörvények súlya szerint fog büntettetni.
- 5. §** Ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből, s a tisztességes erkölcsökből csúfot úz, 1 évre terjedhető fogsággal, és 400 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.
- 6. §** Ki a magyar szent korona alá helyhezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tettleges felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít, s bűnök elkövetésére hiv fel és buzdít, négy évig terjedhető fogsággal, és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntettetni.
- 7. §** Ki a felség személyének sérthetlensége, a királyi székbeli örökösödésnek megállapított rende ellen kikel, avagy a királynak magas személye ellen sértés követ el, hat évig terjedhető fogsággal, és 3000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntettetik.

8. § Ki az uralkodóház tagjai ellen követ el sértést, 4 évig terjedhető fogsággal, és 2000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.

9. § Ki a közbéke és csend erőszakos megzavarására lázít, két évig terjedhető fogsággal, és 1000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.

10. § Ki törvény által alkotott valamely hatóságot vagy testületet rágalmakkal illet, két évig terjedhető fogsággal, és 1000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.

11. § Ki valamely köztisztviselőt vagy közmegbízásban eljárót, hivatalos tetteire vonatkozólag rágalmakkal illet, egy évig terjedhető fogsággal és 600 frtig emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.

12. § Ki magán személyt rágalmakkal illet, hat hónapig terjedhető fogsággal és 300 ftra emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.

Egyszersmind a panaszkodónak okozott pörlekedési költségekben és a közzététel által reá nézve előidézett károkban is a panaszkodó részére el fogván marasztalni.

13. § Sajtóvétségért büntetettik a szerző; ha ez nem tudatnék, a kiadó; ha ez sem tudatnék, a nyomda vagy metszde tulajdonosa.

14. § Ki az országgyűlés, a törvényhatóságok, mindenféle törvényszékek, és törvény által alkotott egyéb testületek iratait, és azok nyilvános üléseit hív szellemben és igazán közli, ellene a közlöttek tartalma miatt kereset nem indíthatatik.

15. § A fogság és pénzbüntetés, a körülmények szerint, külön is, együtt véve is alkalmaztathatik.

Minden pénzbüntetések és elkobzások az országos pénztár javára fordíttatnak.

16. § Ki ugyanazon vétséget, mellyért már egyszer büntetve volt, ismét elköveti, azon büntetésnél, mellyre első ízben ítéltetett, felével súlyosabban büntetethetik.

II. FEJEZET *A birói eljárásról*

17. § A sajtóvétségek fölött nyilvánosan, esküdtszék ítél. A ministerium felhatalmaztatik, hogy szoroson a büntető eljárásról szóló mult országgyűlési javaslatnak elvei szerint, az esküdt-bíróságok alakítását rendelet által eszközölje.

Megjegyeztetvén a 39-ik §-ra: hogy esküdtszéki képességre 200 forint évenkénti jövedelem kivántatik; a VIII-ik fejezetre pedig, hogy a főigazítószerék hatóságával, ideiglenesen, a hétszemélyes tábla ruháztatik fel.

18. § A jelen törvény 3. 4. 5. 6. 7. 8-ik §-ai eseteiben, az illető közvádló hivatalos kivánatára történik a vizsgálat és közkereset alá vétel.

19. § A jelen törvény 9. és 10-ik §-ai eseteiben csak az illető testületek által hozott határozat folytában indíthatja meg a közvádló a megtorló keresetet.

20. § Egyéb esetekben a kereset csak az illető panaszára indíthatatik meg.

21. § Ugy a közvádló, mint a panaszló fél, vádlevelében tartozik szabatosan és világosan kijelelni azon izgatást, felhívást, sértést, meggyalázást, megbecstelenítést, mellyet megtoroltatni kíván, különben a bűnvizsgáló biró által kivánatától egyszerüen elmozdittatik.

22. § A bűnvizsgáló biró a vád feladása után a nyomtatványokat vagy metszvényeket, ha szükségesnek ítéli, tüstént zár alá veheti, melly eljárásáról rendes jegyzőkönyvet készít.

Ha a vád alól a bepanaszlott feloldoztatik, a lezároltakat a vizsgáló biró köteles, 200 ft. büntetés terhe alatt, azonnal kiadni.

23. § Midőn a keresetet a közvádoló hivatalból indítja meg, az, ugyanazon hatóság esküdt-bírósága által ítéltetik el, mellynek kebelében a vádlott lakik, vagy hol a mű megjelenvén, az aláírt példány beadása történt.

Midőn pedig a kereset a panaszló fél folyamodására indittatik meg, a melly hatóságban a panaszló fél lakik, az ügy abban is elíteltethetik.

24. § A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítása nem engedtetik meg, kivéven, ha valaki, mint tisztviselő, vagy köz megbízott cselekedett, és a felhozott tények e körbeli eljárására vonatkoznak.

Ez esetben, ha a tény bebizonyittatik, a vádlott tette számítás alá nem jöhet, kivéven azon megbecstelenítést, melly annak folytában még történt, a nélkül, hogy magából a tetteből szükségképen következett volna.

25. § A meggyalázott, megbecstelenített panaszló fél erkölcsi magaviselete mellett tanukat hallgattathat ki, de a vádlott, annak erkölcsisége ellen, tanuk kihallgatását nem követelheti.

26. § Az elmarasztó ítélet meghozatván, azonkívül, hogy ez az elmarasztott költségén közzététetik, egyszersmind a lefoglalt darabok elnyomása, vagy megsemmisítése egészen, vagy részben, elrendeltetik.

27. § Ki az ekképen elmarasztaló ítélet által sujtott elmemüvet sajtó utján újra közzé teszi, vagy árulja, a szerzője ellen hozathatott legnagyobb büntetéssel fog illetetni.

28. § Minden olyan sajtóvétség, melly ellen hivatalbóli megtorlásnak van helye, hat hónap mulva; a melly ellen pedig csak magán kereset indítható, 2 év mulva idősül el.

29. § Minden sajtóvétség, melly a jelen törvény országgyűléseni kihirdetése után követtetik el, jelen törvény szerint fog elíteltetni.

III. FEJEZET *Az időszakos lapokról*

30. § Ujság, vagy időszakos lap, mellynek tartalma akár részben, akár egészen politikai tárgyak körül forog, és havonként legalább kétszer jelenik meg, csak a következő feltételek teljesítése mellett adhatik ki:

1-ör: Melly hatóságban a lap megjelenend, annak alispánjához, főkapitányjához, grófjához, polgármesteréhez benyujtatik a nyilatkozat, mellyben ki leendő téve a tulajdonos, vagy felelős kiadó, vagy felelős szerkesztő neve, laka, és a nyomda, mellyben a lap nyomatni fog, s a hatóság elnöke ezt a ministeriumnak bejelenteni köteles.

2-or: Ha a lap naponként jelenik meg, biztosítékul 10,000 forint, ha ritkábban jelenik meg, 5,000 forint tétetik le kész pénzben, vagy fekvő birtokra kettős biztosítékkal betáblázott kötelezvényben; első esetben a tőke az illető hatóság felügyelése s jótállása alatt, 5% kamattal, a letevő részére jövedelmez.

Az eddig megjelent lapok, az 1-ső pontban foglalt föltételnek e törvény kihirdetése után tüstént, a 2-ik pontbelinek két hónap alatt tartoznak eleget tenni.

3-or: Sajtóvétségérti elmarasztalás esetében a pénz-büntetés a biztosítékból vonatik le; ha belőle ki nem telnék, azonkívül, hogy a szerző együttjótállónak tekintetik, a foglalás a felelős tulajdonos, kiadó, vagy szerkesztő egyéb javaira is kiterjesztetik.

Az eként támadt hiányt az elmarasztaló ítélet után 10 nap mulva ki kell pótolni, különben annak megtörténtéig a lap nem fog megjelenhetni.

4-er: Melly időpontban a lap vagy füzet szétküldöztetik, annak egy példánya, bejegyzett felelős személy aláírásával, a helybeli hatóságok elnökénél tétetik le.

Csupán ennek nem teljesítése miatt a lapok szétküldözését megtiltani nem szabad, hanem ki e szabály ellen vét, 200 forintig terjedhető pénzbüntetéssel fog megbüntetni.

31. § Ki az előbbi §-ban elősorolt föltételek betöltése nélkül időszaki lapot kiad, egy évi fogságig, és 500 forintig terjedhető büntetéssel sujtatik.

Ugy e büntetés, mint a 30. § 4. sz. alatt foglalt, a köztörvényszékek által, rövid uton, fölebbvihetés és ellenállhatás nélkül fog kimondatni.

32. § Melly közleményeket a kormány s a törvényhatóságok és egyéb törvényes testületek a szerkesztéshez küldenek, minden lap tartozik azokat, a szokott díjért, számába beiktatni.

33. § Minden cikkekért, mellyek valamely lapban megjelennek, ha a szerző felelősségre nem vonattathatnék, a nyilatkozatban kijelelt felelős személyek is feleletteherrel tartoznak. E felelősség kiterjed azon cikkekre is, mellyeket más lapból vagy könyvből kölcsönöznek; ilyen átvételi esetben a büntetés a szerzőénél, vagy első közlőénél, mindig kisebb lévén, s a maximumig soha sem terjedhetvén.

34. § Minden sajtóvétségek, mellyek időszaki lapban követtetnek el, ugyanazon törvények szerint büntettetnek, mint egyéb sajtóvétségek.

35. § Az elmarasztaló ítélet meghozatván, az illető tulajdonosok vagy kiadók tartoznak azt lapjok legközelebbi számában közzétenni, a 31. §-ban megirt módon megveendő 100 forint büntetés terhe alatt.

36. § Midőn a 30. § értelmében bejelentett felelős személy ítélet folytában fogságot szenved, az ítélet kihirdetése után három nap alatt más felelős személyt kell bejelenteni, és a lap csak annak neve alatt jelenhetik meg.

IV. FEJEZET

A nyomdákról és könyvárusságról

37. § Nyomdát és könyvnyomdát felállíthat minden, a ki az 1840:16. törvénycikk 1-ső és 2-ik fejezetében foglalt rendeleteknek eleget tevén, mellyben lakik, azon törvényhatóság elnökének szándékát bejelenti, a ki erről a belügyek ministerét értesíti; és a fővárosban 4,000, egyébütt 2,000 forintot részére 5%-al kamatozandót letesz.

38. § Ki titkolt nyomdát s könyomdát bír, tudniillik melly nincs bejelentve, műszereinek kobzásán túl, 1 évi fogsággal és 2,000 forintig terjedhető büntetéssel fog büntettetni.

39. § Minden nyomdabirtokos lakát és sajtóinak helyét, az illető törvényhatóság elnökének bejelenteni tartozván, ezenkívül köteles egy átzsinórozott és elnökileg lepecsételt könyvet tartani, mellyben mindenféle kis és nagy nyomtatvány elkészültének ideje, továbbá alaka, címe, vagy ismertető tartalma, a kötetek, példányok ívek száma bejegyeztessék.

40. § Ugy a nyomtatványokból, mint az ábrázolatokból két (2) példány a helybeli hatóságnak átadandó, egyik a hatóságé, másik bekötve a nemzeti muzeumé lesz.

41. § Melly nyomdatulajdonos bármely nyomtatványra nevét és lakát ki nem teszi, vagy álnevet tesz ki, ha a nyomtatvány sajtóvétséget foglal magában, büntársnak tekintetik; ellenkező esetben 100 forintig terjedhető büntetésben marasztaltathatik el.

42. § A könyvárusság semmi különös engedelemtől nem föltételeztetik, hanem azt, a kereskedőkre nézve fennálló törvényes szabályok megtartása mellett mindenki gyakorolhatja.

43. § A könyvárusok, mindazon elmeműveket, mellyek elmarasztaló ítélet által nem sujtják, szabadon árulhatják.

44. § Ki ollyant árul, mellyen a nyomdatulajdonosnak neve, s laka kitéve nincs, a nála találtatott példányok elkobzásán felül ötven forintig terjedhető büntetéssel fog büntettetni.

45. § Az ugynevezett házaló, vagy zug-könyvárulók, az illető hatóság rendőri felügyelése alá helyeztetnek.

Délibáb

Ady Endre: Petőfi nem alkuszik

– részletek –

Hajh, Uram-Istenem, öregember vagyok én már, s az öregségembe nemigen sikerült sokat átlopnom a fiatalságomból. Hanem a forradalmat ma is olyan bolondosan szeretem, mint valamikor, régen, és Petőfi Sándort jobban. Jobban, egyre jobban szeretem, búsabban és irigyebben e darabos, e vad, e mennyeien nagyságos suhancot. Nincs egyetlen jó arc képe sem, de én látom az ő lázas, paraszti, sovány, fiatal arcát ébren és álmomban. És esküszöm, hogy jól látom, jobban, mint Jókai ibolyaszemei, s jobban, mint Barabás Miklós – önmagának. És nem is akarom, hogy mások helyén is lássam Petőfit, de azt el akarom mondani: hogyan látom én. Aranyos, csúnya, diákos magyar Apolló, szilaj, nagy gyermek, egy őszinteség-Etna, mely örökösen ámíttatni szeret. Egy harag-Etna, mely nem tud úgy haragudni s tombolva rombolni, hogy ez neki ne fájjon legfájóbban. Egy osztályozhatatlan valaki, egy Petőfi, aki annyira sem vitte, hogy azért szeressék, amit ő szeretett.

Szeretett: ez a gyűlölködő, okvetetlenkedő, nyugtalan, rossz fiú szeretett eleddig leghatalmasabban szeretni Magyarországon. Gyilkolt a szeretetével, s mert önmagát is érdemesen tudta nagyon-nagyon hevesen szeretni, mézárszékre vitte önmagát. Vágóhíd, tagló és vér soha együtt ilyen fölséges élet személyébe, sorsába – soha még – be nem avatkoztak. Szégyelljétek magatokat halottak, élők, falánk senkik, kik írtatok Petőfiről eddig, de szeretni igazán nem tudtátok. Úgy kell őt szeretni, hogy föllángoljon tőle ismeretlen pora – s önmagunk megkorbácsolásával. Miként Simon, a remete tette, úgy kell fölülni a Petőfi dicsőségének magas kőoszlopára, s éhezve, ázva csak az ő dicsőségét hirdetni.

Petőfi is tudott, mert Petőfi is tudott, szinte megsemmisülni nagyszerű valakik imádatában. Homér, Osszián, Shakespeare és Dickens, Tacitus és Dante ragyogtak, ha ő emlékezett rájuk. És fiatal volt, irgalmas és igazságtalan, tehát fényt tudott adni tizedrangú csillagoknak is. Béranger a magyaroknak akkor született, amikor Petőfi olvasott először Béranger-sort, s azért él ma is nekünk, mert Petőfi akarta. Oh, hiszen Bem se volna ma szemünkben új Hannibál és új Napóleon Petőfi nélkül, s a történelemtanároké volna Mészáros Lázár, ha Petőfi[t] meg nem korholja egy hiányzó nyakravalóért. A nyakravaló Petőfi nyakáról hiányzott, a babér a Mészáros fejről, s a babéros Petőfi halhatatlanná tette a nyakkendős Mészároset.

Nem csodálom, hogy Jókai is csak akkor szeretett bele, amikor már nem volt az útjában, s nem kellett félnie tőle. Még kevésbé csodálom, hogy a Herczeg Ferenc-féle srófós eszű, kis képzeletű svábok csak szavalni tudnak róla, de rosszul. Hogy érthetnék a mai Hiadorok, hogy valakinek egyszerre nyolcvanezer súlyos és semmi, nagy és kicsi érzésből harsogjon ki a lelke. Ma hallotta, hogy Lajos Fülöpöt elkergették, ma törött el a veszprémi rossz utakon a bérelt parasztszekér tengelye. Ma jutott eszébe, hogy ő ódákat ír gyönyörűségű mánás hölgyekről, akiket a lakájuk hamarabb ölelhet meg, mint ő. Az ő édes, szent csókszomjútságát oltja Anikó, Mária vagy a legjobb esetben egy nagyurak karján előcskult, fonnyadt színésznő. És a szüleire gondol kislány aggodalommal, és Tacitust olvassa, amíg az eltörött tengelyt kalapálja a kovács. És arra gondol, hogy mit is fog csinálni Pesten, forradalmat-e vagy csak forradalmi irodalmat? És elgondolkozik mosolyogva Dickens páratlan derűjén, és eszébe jut, hogy kevés a pénze. S a politikusok, a barátok, a szeretők, a hitelezők, a halhatatlanok s a halandók váltva vonulnak föl izzó, szertelen lelkében. Világtörténelem, Szophoklész-drámák és amik tegnap este a falusi disznótoron történtek, egyszerre tolnak föl. Hát hogyan érthetnék meg azt, hogy honnan jöttek a Petőfi-versek a rossz és lelketlen irodalmi kontrások?

Gőzös szekér csak Vácig járt, Szolnokig csak készült, s egy Széchenyi István is szidta a vasutat. Hajh, Uramisten, íme én, kicsi ember, nem tartom elég gyorsnak a Côte-d'Azur-Rapide-ot Párizstól Nizzaig. S nem tudok ennél siralmasabbat kitalálni: képzeljék el Petőfit, aki Debrecenből Pestnek indul rongyosan, éhesen és gyalog. És ez a kitalálás nem kitalálás: szeretném azokat lenyakaztatni, akiknek már a nagyapjaik ugyanezeken ötlovas batáron jártak. S ez még kegyetlenség se volna: Petőfi korszakokért, generációkért élt és volt boldogtalan, zaklatott. Miért ne lakolhatna testileg, súlyosan például egy olyan valaki ma, aki valamelyik régi őseivel árultatta el Rákóczit?

Nem igaz az, hogy Petőfinek, a mészáros fiának nem hiányoztak az élet szerencsés születettjeinek sokféle kényelmei. Hogy akként nem hiányoztak, miként s mivel is ő nem érezhette ezeknek sem a szükségét, sem a jogát. Cézár-természet volt ez a verselő Cassius, s mindnyájunknak meg kell tépnünk a ruhánkat, ha arra gondolunk, mi mindent kívánt hasztalanul, teljesíthetetlenül Petőfi Sándor, akiből s diákos dacból történt tragédiájából ezren és ezren éltek, és jól megvannak ezren. Petőfi Sándor, akit a viharok csillapultáig nem utaztathatott külföldi kéjúton dús családja, Petőfi Sándor, akinek nem adatott meg, hogy Döblingben halott vagy Turinban élő istent csinálhasson magából. Neki csak az volt szabad, hogy menjen a mészárszékre, ahonnan jött, s vegye komolyan azt, amit sok-sok dús politikus és hatalmas hadvezér nem vett komolyan.

Pfuj, szegény, szegény Petőfi Sándor, Shakespeare-t akarta olvasni, s a sovány konyhapénzt kellett leszállítania, hogy könyveket vehessen. Pfuj, pfuj, Párizsba, külföldre vágyott, és nem mehetett, mert neki – neki – nem volt pénze. Milyen fölségesen képzelte el a tengert, és még csak tengert sem láthatott soha. Hogy máma el lehessen drága, hasznot hozó tankönyvekben róla mondani: a magyar róna volt az ő világa. Persze, hogy a magyar róna, mely neki délibábot és ragasztó sarat adott, semmi okosabbat, jobbat és többet. Hát nem biztos-e, hogy ma a Spitzbergákra vagy Japánba utazna, ha élne, és kieszközölnének neki valami kormánystipendiumot?

Úgy, ahogy élt és van ez az ember, ez az istennél több ember, pórul jár, ha meg nem hal. Nincs olyan isten, hogy mi meglássuk, ki volt, mi volt, ha véletlenül életben marad. Bár predestinációs hitű ember vagyok, s az ilyen „ha”-kat egyidőben erkölcstelennek és tudománytalannak is vallom. Valóban, a Petőfi Sándor élete nem lehetett más, mint amilyen volt, s nagyszerű milyenségétől így, csakis így lehetett s lehet káprázni ma is a szemünknek.

Csak először hangzik örültül és furcsán, de igaz: a Petőfi Sándor Magyarországa valóságosabb ország volt a mainál. Ördögbe is, a kapitalista civilizáció nem a non plus ultra, s egy társadalmat nem az tesz lelkesé és megállapodottá, hogy például a mai Franciaország vagy Németország nyomában jár-e. Kína se kutya, s a sanyargatott India olyan mélységes, hatalmas erejű, hogy ma talán még nem is sejtjük. A mai Magyarország egy bártortalan, nagyobb arányú, de összevissza valami, egy káosz. A Petőfi Magyarországa volt lélek, alap és szilárdság, hagyománya, rendje volt a Petőfi Magyarországa. József császár küldhette a fölvilágosító röpiratokat: senki sem olvasott, kíváncsiskodott, de a búbos kemencékben egészen hasznosak voltak e papirosmázsák. És még Petőfi korában is a forradalmár Kossuth, a magyar konzul, annyira nem volt fölforgató, mint XVI. Lajos sem volt az. Kossuth egy európaibb, földetlenebb és temperamentumosabb junker volt, mint a mai junkerek. Hajh, ha valakinek a Burg körül eszébe jut akkor, hogy a veszedelmes prókátorból milyen ártatlan nádor tudna lenni. De viszont egy új Napóleon próbálta volna akár a lengyel királysággal józanságba zökkenteni Petőfi Sándort.

Mégis: akkor volt egy megállapodott Magyarország, egy társadalom, egy egyszínű társadalom. Hogy ez a struktúra három-négyszáz évvel hátrább való volt a nyugati társadalmi fejlődéstől, nem fontos, nem a legfontosabb – itt. Petőfi is csak úgy születhetett és lehetett e társadalom kifogyhatatlan erejű mennykövévé, mert őt ez a mégiscsak múltas és rendezett társadalom termette. Az 1848-as félmunka keservesen megbosszulta magát e földrajzilag is és különben is elátkozott nemzetben. Ha akkor egészen megcsináljuk azt, amit akkor harmadrészen csináltak, s amiből azóta is vissza-visszacsipegettek, nem itt tartanánk. Bizonyos dolgokat történelmi nagyokat csak egyetlenegyszer s csak egyetlenegy időben lehet megcsinálni. Ha Kossuth akkor nem kívánt volna kedves barátságban maradni a Habsburgokkal, a kortárs Csák Mátékkal, a cifraruhás nagyapokkal, ma nem itt tartanánk bizony. Az a lekicsinyelt ifjú ember, az a Petőfi Sándor, az a zenebonás népköltő tízmillió embernél tisztábban látott, jobban látott.

Persze, hogy az ember századok számára lehessen bölcs, okos, ahhoz nagyon ugrifülesnek, csacsinak, rajongónak, szeleburdinak, megbízhatatlannak kell lennie. A komoly, élni tudó, polgári lény arról nevezetes éppen, hogy a saját élete határai között mozog. Petőfi petőfisége és végzete pedig az, hogy ő nem volt megfontolt, komoly ember, ő egy izgága gyermek volt.

Gyermek: sohase fogom megérteni, hogy ezt a címet a felnőttek számára nem olyan kivételesen adják, mint az aranygyapjas rendet. Petőfire hiába keresnék az összes nagy szótárú nyelvekben több és nagyobb jelzőt: gyermek. Viszont nincs is e joggal megbíráható teremtésnek, világnak, életnek külön, istenibb produktuma, mint a gyermek. A gyermek az elevenség, az öröm, a jövőbe ható ígélet, a bilincsbe nem vert ember, az igazán igaz isten.

Sohse volt Petőfinek – oh, néhai, áldott, istennél istenebb, örökös gyermek – lehetetlen érzése vagy gondolata. Mert amit érzett, amit ő bárhogyan, röppentve talán, kigondolt, ahhoz azonnal hozzáadta a lehetőség hitét. Csak a gyermek becsületes, s ha a homo sapiens gondolkozással van megverve, akkor – Petőfi Sándornak van igaza. Vagy érték, sőt kincs, a gondolkodás, akkor komolyabban kell számolni vele, mint a vese eredményeivel. Ha az embert a tudata teszi emberré és magáévá, akkor minden tudat és gondolat: valóság. A szivárvány után futó gyermeknek sokkal nagyobb igaza volt, mint Arany Jánosnak, aki általában nem szerette a szivárványt. És ha Aranyt elégikus versre hangolta az, hogy az Akadémiában nem kap úri, sokszobás lakást, Petőfi átkot mondhatott volna azért is, hogy nem a versailles-i kastély az övé, ha netalán eszébe jut.

Ez, hála istennek, majdnem ostobául, tudákosan vagy ködösen hangzik, de alárivall egy égi harsona: Petőfi. Ő valóban úgy bánt az érzéseivel, gondolataival, mint eleven valóságokkal, s ha azt írta, tanácsolta, hogy akasszuk föl a királyokat, bizonyos, hogy húzta volna a kötelet, ha király lóg rajta. Amikor Vörösmartyt – hála ide, hála oda – bántja, azt a pimasz, hazug babonát bántja, hogy a magyar ember okos, józan, számító, huszonnégy órányi lejárattal. Különbem nemcsak Magyarországon, de széles mai kultúránkban, a mértékletességet és a mérsékletességet az érzés és elme impotensei fújták erényé.

Petőfi nem mindenben volt mértéktelen, de mértéktelen volt mindenben, ami érdekelte, s mértéktelen volt az utálata a muszáj-szelídekhez. Valószínű, hogy Deák Ferencsel kibékül, ha 1867-ben él, de Deák Ferencre csak ráfogták a higgadtságot. Deák Ferenc sokkal jobban, inkább a Petőfi Sándor embere volt, mint Kossuth Lajos. Kossuth a néptribunná romlott, hiú, költőiségtelen rossz költő, Deák egy profán gesztusú nagy poéta. Kossuth – micsoda történelemhamisításnak tetszik ez, holott így van – diákkorában mérnök, ügyes, számító ember, s Deák legjózanabbaknak látszó alkotásai közben is az állandó poéta.

Még az is gyermekké segítette Petőfi Sándort, hogy alacsony sorból jött, nemrégiben befogadott családból. Csupa gyermekesség a legférfiasabb dolga is, házasodni is úgy házasodik, mint az öreg Dumas regényeiben szokás, ha az öreg Dumas pláne Jókai-elvű magyar regényeket ír. A gyermek nem tudja, mi a láng, s Petőfi Sándor sohase tudta, hogy az élet lángjába csupasz kézzel markolászni veszedelmes. ...

Petőfi azt hitte, hogy az ő sötét, kis Magyarországa nagyságosan végigcsinálhatja Franciaország minden világrengető megmozdulását; két-három forradalom eseményét és tanulságát akarta ráhúzni arra a kis országra, mely igazában forradalmat se akart. Siratnivaló komolysággal s bolond-szép buzgalommal játszott a Pesten a jakobinusvezér szerepét Petőfi.

„Bátran és kérlelhetetlenül kimondott meggyőződésemenek inkább leszek mártírja, hogysen gyávasággal vádolhassam magamat. Mert én önmagammal akarok békében élni, s nem a világgal.”

Csodálkozik, hogy nemcsak a ravasz, úri reformer-bácsik, de az esernyős forradalom leghősködőbb ifjai is máról holnapra megokosodtak. Nem érti, hogy az emberek félnek egy kis vérontástól, holott vérontás nélkül nincs átalakulás. Politikai szereplése egyforma szerelmi szereplésével s egész nyugtalan életével. Azt hiszi, hogy a „békés Lafayette-ek” az okai a forradalom meghőkölésének, s még szentebbül hiszi, hogy az isteni nép csak riadóra vár, hogy véresre tapossa a feudális világot.

Pedig 1848. március 18-ig Petőfiék egy kis úri forradalom részére kaparták ki a parázsból a gesztenyét. S mikor a Batthyány-kormányt kinevezték, Petőfire s néhány zabolázhatatlan társára nem volt többé szükség. S Petőfi csak későn kellett újra, mikor az ijedelemből fölocsúdott bécsi udvar az úri forradalom gyümölcsseit visszamarkolta. Ekkor már újra nem akarták agyonverni, mert bántja a jóságos királyt és zavarja az urak lakomáját. Jókai, hajlama szerint, a maga lágy, de szimatos okosságával nem esett át e válságokon: ő a körülményekhez szegődött. Jaj volna elképzelnem is, hogy Petőfi szemeiről leesik a szent hályog, mielőtt meghalt légyen. Megérdemelte, hogy ezer csalódás után is azt higgye, hogy Magyarországon nagy, komoly forradalom tombol, mely mindenkinek a forradalma. Holott igazi forradalmár nem volt itt őrajta kívül, s ő azért volt forradalmár, mert még a szíves lehetőségekkel sem tudott megalkudni.

Csak szláv származásával tudom azért egészen megmagyarázni Petőfi forradalmárságát s páratlan internacionalizmusát. S egyéniségére és poézisára egyaránt ritka szerencsével került el a német hatást. Ez nyilván nem is lehetett másként, s ő azokat a németeket szerette csak, akik az ortodox németiség szemében máig is hiányos németesűek. Pest falu volt még, Petőfi pedig, a magyar puszták Petőfije, „a természet vadvirága”, szomjúhozta a várost, az igazit. Oh, mennyire vágyott látni, utazni, milyen áhítattal tervezgette Párizs megnézését.

Minden, ami név, múltban vagy távolban, kultúrát, nagy kultúrát jelentett, az ő papirosán mitológiaivá vált. Ez a beteges, néha delíriumos, titokzatos nosztalgia cselekedtette, hogy ő vágyakozásai szerint látott, akart látni mindent a maga korlátolt tornapiacán. Úgy csinálta a forradalmat, mintha Párizsban élne, úgy haragudott, utazott s mart, mint Heine. Úgy fájlalta, csúfolta a világot, mint Byron, és ha szabadságot emlegetett, fiatal tudóval s gyermekes rajongással fújta azt világszabadsággá. Az ő népimádása az internacionalizmus egy kényszerű rítusa volt, s ő nem is a népet, hanem a népeket szerette. „A népek” – amikor ezt kimondta vagy leírta, mindenható erők világraszóló lázadását érezte.

Kevesen látták eddig még meg, hogy a Petőfi vallása, a bennünk és a mindenségben fejlődő világszellem, a legmagasabb és legmélyebb gondolat volt akkor. És hogy az úgynevezett legújabb művészeti evangélium is voltaképpen csak ennek a vallásnak nagyobb szótárú katekizmusa.

Az a magyarság, mely övéinek exhumált porai fölött cifra püspökkel mondat cifra beszédet, gyalázatosan bánt vele akkor is. Akkor sem volt képes, ma sem az, Petőfit látni, szeretni, hálásan dicsőíteni olyanként, amilyen. Lehúzza magához, meghamisítja, befogja kicsinyes érdekeinek igás szekerebe, mert mégsem bánhat el úgy vele, mint Heinével Németország.

Meg kellett hálnia, hogy rosszabbul ne járjon: de Werbőczy és Kossuth nemzete akkor elbánt vele, hitegette, hívta, uszította, kihasználta, megalázta s elrúgta. Ezt teszi vele ravasz, hódolást színlelő formában ma is, s ma nem mehet síró, szegény, cirógatást váró, mostohagyerekként a kis Bem apóhoz, aki szintén nem tudta, kicsoda az ő Petőfije. Ahhoz a Bemhez, akiben igazán látom és elhiszem, hogy a lengyel a Kelet franciája, mert generózus, mert ágál, s mert tudatlanul is fölér egy germán tudóssal.

Magyarország úgyse adott Petőfinek semmit, s amit adott, színlelt kölcsön volt. Petőfi adta, hogy szíve örömeire visszakaphassa. Egyébként is már minden elvégeztetett, s ha nagyon és hidegen elmélkedünk róla, még igen jól is járt Petőfi. Ami ragyogás lehetséges volt ezen a poros, szomorú levegőjű tájon, kidélilábozta magát, elragyogott, s a többit nem volt volna érdemes megvárni.

S a huszonhét éves, kamasz Vulkán is irigyelnivalóan, szépen dolgozott: a maga számára is megélte a megélnivalók tömérdekét Petőfi: mehetett. „Legnépszerűbb” lett itt-ott a nemrég csavargóból, irigyelték, utálták, kitomboltatták minden dühét, s félek, hogy nem bírta volna el a fokozást. Azaz: nem is volt arra szükség, hiszen éppen azért kellett úgy nyargalnia, hogy huszonhét esztendőjével ő legyen a legtöbbet élt magyar a XIX. század közepének magyar, tanyai lehetőségei között. ...

Bámult és látott, nem írhatnám le elégszer ezt, bámult és látott, bámult és látott ő, akiben minden csak akként és akkor létezett, ha belsőjében élt. Próbálták már Homérosz rokonának is ítélni őt, térben és időben való bátor és hihetetlenül nagy, széles, szép elhelyezkedése miatt. De ő látta meg a kutyakaparót, a cigánykaravánt, a szélmalomokat, az alkonyati Tiszát, és csak látta, látta, látta. Benne volt, önmagában látta és mégis kívülről, szemmel és csak látó szándékkal látva, még nem látta ezeket senki nálánál jobban. Az eszméi a másokéi voltak, hidegek, gyöngék, idegenek akkor is, amikor úgy szabadultak el tőle, hogy még a vak is észrevette: ezek csak a Petőfiéi lehetnek. S amit pedig úgy látott, csak a látás kedvéért, hogy mindenki megesküdnék, hogy ezt másképpen látni nem lehet: ez Petőfi, csakis és örökösen Petőfi. A titkok titka itt bíborlik, s valahol itt kellene keresni a megfejtést, ha az Univerzum megengedné, hogy valamit is megfejtsünk az ő még kisebb titkaiból is.

Engem Petőfi tanított meg arra, hogy nincs világosság, Petőfi a világosság Petőfije, a gesztusaiban külön-külön legköznapi ember, a gesztusainak összetételében is egyszerű, de soha-soha meg nem érthető. Milyen szent, bolond rébusz lehet a szürke ember, ha még Petőfit is, a mindig átlátszásra a Nap elé álló, ragyogó Petőfit sem tudjuk megmagyarázni. Mert az igazság az, hogy a kivételes művész, kivételes akarata a megnyilatkozásnak, ő a megnyilatkozó kedve a rejtelmes Mindennek. S Petőfi csak azért nagyon és kivételesen a magyar titkok titka, mert nemcsak zsenije a csodálni valónk, hanem az ő hozzánk, éppen a hozzánk-érkezése. ...

Meg kellett halnia Petőfinek is, jó is volt, hogy meghalt, gondolt is reá, egy-két meghalást már magában cipelt, de dehogy is akart meghalni. Úgy ment a kétségbeesett bizonytalanságnak, mint maga az Isten is tenné, ha ember volna: hátha történik valami jó, mikor már rosszabb úgyse jöhet.

Hideg rázta a saját bátorságától s a már biztosra vett nyaktöréstől Magyarországot, amikor Petőfije elindult életét elintézni. Mindenki magát féltette, a maga bőrét, a maga kis gyáva életét; mindenki a maga volt kurázsiját átkozta. Ki az ördögnek jutott itt akkor eszébe, hogy Petőfivel mi van, és mi lesz, s kinek volt itt akkor ideje és esze azon gondolkozni, mije volt e korszaknak Petőfi?

S a nagyszerű önáltatások gyönyörű, páréves ködéből egy véres színű, nagyobb ködbe vész el az ifjú Petőfi alakja. A nem alkuvő, aki azért élt, harsogott, hogy hamar végezzen el mindent, s hogy ne legyen belőle megalkuvó. Úgy látták, hogy a vesztett csata után még inálva inalt magát menteni egy nagy kukoricásba. Nem hiszem, megállott biztosan a kukoricás előtt, mely jelképe a magyar életnek, a magyar rengetegnek. Nem, ide már nem volt semmi kedve újra bemenni, kétszer nem történik csoda, életnek itt az ő élete több volt a többinél. Megvárta, míg sírba tapossák megvadult szláv katonák, kikhez az ő vére hasonló volt, s akik tudnak ölni, élni és meghalni nagyszerűen.

1910

Kosztolányi Dezső: Óda

Székfoglaló a Petőfi Társaságban

E dobogón roppant neved köszöntöm
Petőfi Sándor, én, az új poéta,
szegényes kincseim lábadhoz öntöm,
s hívom emléked, mely ma újra néma.
Szóljon neked, ki biztos erő vagy,
e tétova és új-ideges ének,
s halld meg szavát a szomszédból jövőnek,
az alföld árva, koldus gyermekének.

Kezembe nincsenek arany kalászkok,
se víg pipacs. Mind elhervadt, mi termett.
Vetésem a hold zöld vizében ázott,
s egy vak szobában sírtam, mint a gyermek.
Nap sem süttött rám. Mérgek és vad álmok
igéztek engem az alföldi porban,
a bús vidéken és a betegágyról,
az orvosságról és lázról daloltam.

Ám nagyapám, ki honvédszázados volt
és verekedett a császári haddal,
még látta arcod és hallotta hangod
tűzben remegni, amikor a vad dal
fölreszketett és még mesélt felőled
olyant, amit mi álmodni se tudnánk,
mély téli estén, a gyerekszobában,

mikor a findzsán reszketett a rumláng.

Így látlak én még mostan is. Hatalmas,
kiben az élet vére tüzesen vert,
ifjú, kiben a magyar ég tetőzött,
és meghaltál és nem láttad a tengert,
elnémulok, csak hírmondód idézem,
a nagyapám árnyát e törpe, kalmár,
sötét időben, aki még szabad volt
s dacolni is mert, régi forradalmár.

Ő is bolyongott, hosszan számkivetve
az óceán hullámának eredvén,
negyven napig vergődött új hazába –
szegény emigráns – rozoga dereglyén.
Es sírt, hogy a newyorki kikötőbe
hajók tolongtak és nem várta senki,
a kéményerdő rámeredt sötéten,
lármázott a víz és rohant a yankee.

Aztán tíz évig élt így. Kosztolányi
Ágoston itta könnyeit hiába,
szeneszsákot cepelt a vad Newyorkba,
selyemre festett Philadelphiába.
Göndör fejét ereszté este búnak,
és arra gondolt, vajjon haza ér-e,
gondolt reánk, kik még meg sem születtünk,
az unokái távoli fejére.

Mert azt akarta, ott a tengeren túl,
hogy ne legyen rongyember soha többet,
és unokája, ki költő leend majd,
magyarul áldja az eget s a földet.
Most íme, éneklek óróla, híven,
ki homlokod láthatta glóriásnak,
s emléket állítok a kedves aggnak,
ki szenvedett, s tenéked, óriásnak.

Méltatlan költő, én, ki a neveddel
e pillanat tűzében összeforrok,
ereklyéim adom, mik megmaradtak
a gyermekorból s könnyeimtől forrók.
Iker nevetek fontam koszorúba –
két drága honvéd – az én új dalomba:
és a küszöbön várom, hogy megilless,
alázatosan, a porig hajolva.

Ady Endre: Ifjú szívekben élek

Ifjú szívekben élek s mindig tovább,
Hiába törnek életemre
Vén huncutok és gonosz ostobák,

Mert életem millió gyökerű.

Szent lázadások, vágyak s ifju hitek
Örökös urának maradni:
Nem adatik meg ez mindenkinek,
Csak aki véres, igaz életű.

Igen, én élni s hódítani fogok
Egy fájdalmas, nagy élet jussán,
Nem ér föl már szitkozódás, piszok:
Lyányok s ifjak szivei védenek.

Örök virágzás sorsa már az enyém,
Hiába törnek életemre,
Szent, mint szent sír s mint koporsó, kemény,
De virágzás, de Élet és örök.

Ballai László: Petőfi

Tüdő repedjen, vihar támadjon,
tenger felkorbácsolódjon,
vulkán lágóját szétömlésze,
amikor kiáltom: Petőfi!

S ő odaül fejemhez,
elsőpri fetrengő álmaim,
és megsimogat.

Nem úgy mint anya,
nem úgy, mint honvédtiszt,
nem úgy, mint vátesz,
csak mint az orvos,
aki maga is szenvedett.

Szenvedett és látta,
hogyan hal meg minden beteg,
hogyan születik a szabadság,
hogyan lesz oda egy ország

s a vég és kezdet mezsgyéjét,
mint himzi újra-újra át
a trombitavirág szerelme.

Gyengéd csókját reám lehelve
Petőfi elsuhan nevetve,
hogy másik árnya visszatérve
vulkántűzért, fergetegért,
új világért kiáltson fülembé.

Ady Endre: A márciusi vénékhez

Nagy, lelketlen hűhótokon
Legyen eggyel több ének:
Ím, itt a dal, ím, itt a dal,
Oh, márciusi vénék.

Nos, agg rímek, feszüljetek
Semmiséges magasra:
Ki gondol itt, ki gondol itt
Becsületes tavaszra?

Volt itt tavasz valamikor,
Itt egyszer tüzek égtek,
Nem éltek itt, nem éltek itt
Örökkön bárgyu vénék.

Vörös volt itt a büszke szín,
Tüzes, magyar sugárzás,
Forradalom, forradalom,
Bíboros eszme-párvás.

Új mámoroknak tűz-leve
Volt, amit akkor ittak,
Ti pocsolyát, ti pocsolyát,
Vén márciusi ifjak.

A trágyadombon nyit virág,
Korhadt fát gyújt a szikra,
Itt csupa mult, itt csupa mult
A lelkek álma, titka.

Vén, álmos kenyér-bakterek
Kántálnak itt az éjben
És álmosan és álmosan
Zendül a bamba éljen.

Senki sem tudja, mit akar,
Mit akarhat, mit várhat.
Ki érti itt, ki érti itt
A tavaszi csodákat?

Törjetek ránk, vad ifjuság,
Cikkázó csoda-rémek,
Reszkessenek, reszkessenek
A márciusi vénék.

Kérődzni lomhán, nyálasan,
Ez tán az ökrök dolga,
Ha nincs magunknak tavaszunk,
Pusztuljunk a pokolba.

1905. március 15.

Dull Ernő versei

Tél

Néha a tél
meglep egy országot
és ott megáll.
A szellőt süvöltő viharrá változtatja,
súlya alatt eltörnek a fák,
megroppan a házak gerince,
leheletére jéggé fagy
a könnycsepp.

Néha egy országló
meglepi a telet
és minden erejével marasztalja.
Jégfejlesztők dermesztik a folyókat,
hóágyuk pásztázzák a mezőket,
szélgépek tördelik a tölgyeket.
Elpusztíthatók országok, emberek,
de a tavasz sarjadása,
a vágy sohasem.

Petőfi geometriája

A pont felett Petőfi a vonal,
a vonal felett háromszög,
a háromszög körül Thalész-kör,
a kör felett gömb,
a gömb körül tér.
Ezerszer átszámolhatod
viszonyát a viszonyítottához:
Petőfi a magasabb minőség.

Petőfi, Hasfelmetsző

Ha Petőfi Hasfelmetsző volna,
mindennap minden újság, minden tévé,
minden rádió, minden portál,
minden ember vele foglalkozna.

Hallottad? Már megint. És hogyan?
Te nem tudod? Hát úgy. Így még sohasem.
Na tényleg nem. Tényleg.

Ha Petőfi labdarúgó volna,
ha Petőfi sztárriporter volna,
ha Petőfi vetkőző-nő volna

ha Petőfi valóság-show volna,
ha ő volna a Petőfi rádió...

De mivel Petőfi nem hasmetsző,
csak a legnagyobb magyar,
láncfűrészszel szétszabdadják,
kiszaggatott szent sorait
szennyekhez, égbekiáltó bűnökhöz
védjegyül odacsapják.

Húrok

Ballai László: Bartók jubileum

1881. március 25-én született Bartók Béla. Öt éve volt a Bartók-év rengeteg programmal, nagy csinnadrattával. Most csak azok ünneplik, akik ismerik és szeretik. Pedig egész Magyarországnak, sőt az egész világnak ismernie és szeretnie kellene a huszadik század legnagyobb harcosát. Aki megalkotta a béke forradalmát.

Neki nem kellett Maxim géppuska ahhoz, hogy diadalt arasson, csak egy fonográf, vagy még az sem. Mert tökéletes volt a hallása. Nemcsak azt hallotta meg, amit meg akart hallani, hanem mindent. És ha volt elgondolása, amely nem állta ki a tapasztalat próbáját, azt elvetette.

Nem volt szüksége világháborúra ahhoz, hogy észrevegye, Magyarország, Európa és a világ megváltozott. Hogy felismerje, az élet állandó átalakulás. Nyomába eredt a népdalnak, amely előtt nem léteznek politikai határok, és amely átadóira és befogadóira egyaránt hat. Rájött arra, hogy a Kárpát-medence, Európa és a Föld is egy hatalmas, közös zenei világ, amelyben a népek a legnagyobb békében tudnak egymást tanítva együtt élni, ha nem uszítják őket egymás elleni harcra ordas politikusok.

Teljesen új zenét, új nyelvet és új gondolkodást teremtett. Zenéjét nem érti, nyelvét nem beszéli, és gondolkozását nem igényli a világ. Mert önmagával szembesíti. Tiszta tekintetét nem állhatják a szemforgatók. Őszinte szavaira nincs szüksége a zavarkeltőknek. És a legtöbb ember számára a zene nem elmélyedés, hanem „kulturcsarnokokban” való tombolás csupán, céltalan öröm.

Miközben Bartók Béla olyan világot alkotott, amelyben nincsenek határok, csak szárnyalás, addig a világ „történelemformáló” vezérei úgy igyekeztek meghúzni a politikai határokat, hogy az fájjon és vért fakasszon, mint Krisztus töviskoronája. A huszadik század legnagyobb zeneszerzőjének kétszer is meg kellett érnie, hogy Magyarország és Európa elpusztítsa önmagát. A második kataklizmát már nem tudta elviselni, Amerikába menekült. Am ott is csak nehézségek várták. Nagyságát – mint itthon is – készséggel elismerték, de nem volt rá igazi szükség.

Ma sincs. És Bartók, aki a legközérthetőbb, legtermészetesebb – a beszédet is megelőző – nyelv, a zene segítségével valósította volna meg az emberiség nagy célját, az összeölelkezést, keserűen nemet mondana mai világunkra is, amely még mindig megrekedt ott, hogy önjelölt nemzetvezetők gátlástalanul ellenfeleikre – akár saját honfitársaikra – uszítják pusztán demagóg szavaikkal elkábított híveiket.
